

باسمه تعالی

سند توسعه اشتغال و سرمایه‌گذاری استان زنجان

گزارش موضوع بندایش ۲ از مرحله دوم شرح خدمات مشاوران
تجزیه و تحلیل سرمایه‌گذاری در استان در دوره برنامه‌های سوم و چهارم توسعه

محرری: جهاد انشکاهی واحد استان زنجان

مدیر اجرایی: مهدی عباسی

مدیر علمی: دکتر علی نصیری اقدم

فهرست مطالب

صفحه

موضوع

۱- تجزیه و تحلیل سرمایه‌گذاری در استان در دوره برنامه‌های سوم و چهارم توسعه.....	۱
۱-۸- برآورد سرمایه‌گذاری به تفکیک فعالیت‌های عمده اقتصادی.....	۲
۱-۱-۸- روش نسبت افزایش سرمایه به محصول (ICOR).....	۳
۲-۸- برآورد حجم سرمایه‌گذاری به تفکیک بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی.....	۷
۱-۲-۸- سرمایه‌گذاری در شرکت‌های تعاونی.....	۷
۲-۲-۸- سرمایه‌گذاری خصوصی.....	۹
۳-۲-۸- اعتبارات عمرانی یا تملک دارایی‌های سرمایه‌ای.....	۱۰
۴-۲-۸- سهم بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی از سرمایه‌گذاری در استان.....	۱۲
۵-۲-۸- برآورد حجم سرمایه‌گذاری به تفکیک بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی.....	۱۲
۳-۸- تحلیل نحوه تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌ها و نقش‌ها بانک‌ها و کمک‌های دولتی در آن.....	۱۴
۱-۳-۸- شیوه‌های مختلف تأمین مالی.....	۱۴
۲-۳-۸- انواع روش‌های تأمین مالی در استان.....	۱۷
۴-۸- بررسی ویژگی‌های نظام تأمین مالی سرمایه‌گذاری استان و تحلیل و آسیب‌شناسی آن.....	۲۰
۱-۴-۸- نقاط قوت در نظام تأمین مالی استان.....	۲۱
۲-۴-۸- نقاط ضعف در نظام تأمین مالی استان.....	۲۳
۳-۴-۸- فرصت‌های قابل استفاده در نظام تأمین مالی استان.....	۲۶
۴-۴-۸- تهدیدهای نظام تأمین مالی در استان.....	۲۹
۵-۸- بررسی و تحلیل سیاست‌های مالی دولت و تأثیر آن در تحریک و یا تحدید توسعه رشته‌های مختلف فعالیت.....	۳۴
۱-۵-۸- درآمدهای مالیاتی استان زنجان.....	۳۴
۲-۵-۸- مخارج عمرانی دولت در استان زنجان.....	۳۷
۳-۵-۸- بی‌ثباتی اقتصاد کلان: مطالعه موردی تخصیص بودجه.....	۴۷

فهرست جداول

صفحه

موضوع

- جدول ۱. نسبت افزایش سرمایه به محصول در کشور طی سال های ۱۳۷۹-۱۳۸۶ ۵
- جدول ۲. برآورد سرمایه گذاری در استان به تفکیک رشته فعالیت های مختلف با روش ICOR در دوره ۱۳۸۰-۱۳۸۶ ۶
- جدول ۳. سرمایه گذاری در شرکت های تعاونی استان زنجان ۸
- جدول ۴. سرمایه گذاری خصوصی در استان زنجان بر اساس نسبت ارزش افزوده ۹
- جدول ۵. حجم سرمایه گذاری در بخش عمومی ۱۰
- جدول ۶. حجم سرمایه گذاری به تفکیک تعاون، عمومی و خصوصی ۱۲
- جدول ۷. سهم سرمایه گذاری در بخش های عمومی، خصوصی و تعاونی ۱۲
- جدول ۸. برآورد سرمایه گذاری به تفکیک بخش های عمومی، خصوصی و تعاونی در استان زنجان طی دوره ۱۳۸۴-۱۳۸۶ ۱۳
- جدول ۹. نقش بانک، بیمه و بازار سرمایه در تأمین مالی سرمایه گذاری ها ۱۶
- جدول ۱۰. محدودیت های روش های مختلف تأمین مالی ۱۶
- جدول ۱۱. سرمایه گذاری انجام شده در استان زنجان طی سال های ۱۳۸۴-۱۳۸۷ ۱۷
- جدول ۱۲. سرمایه گذاری خارجی در استان زنجان طی سال های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ ۱۷
- جدول ۱۳. سهم دولت در تأمین منابع مالی سرمایه گذاری ها در استان ۱۸
- جدول ۱۴. مانده سپرده ها و تسهیلات بانکی طی سال های ۱۳۸۵-۱۳۸۹ در استان زنجان ۱۹
- جدول ۱۵. نقش بیمه در تأمین مالی سرمایه گذاری های استان ۲۰
- جدول ۱۶. عملکرد بورس منطقه ای زنجان طی دوره ۱۳۸۳-۱۳۸۹ ۲۳
- جدول ۱۷. نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای بازار سرمایه در استان زنجان ۳۳
- جدول ۱۸. درآمدهای مالیاتی به تفکیک اجزای آن ۳۷
- جدول ۱۹. ضرایب برداشت از درآمدهای استانی ۴۰
- جدول ۲۰. ضرایب برداشت از درآمدهای استانی ۴۱
- جدول ۲۱. وضعیت طرح های عمرانی در استان زنجان ۴۴
- جدول ۲۲. علل تأخیر در اجرای پروژه های عمرانی ۴۶
- جدول ۲۳. سهم امور مختلف از عملکرد بودجه عمومی دولت سال های ۱۳۷۹ لغایت ۱۳۸۶ ۴۸
- جدول ۲۴. سهم خرید کالاها و خدمات و اعتبارات عمرانی از عملکرد بودجه عمومی دولت طی سال های ۱۳۷۹-۱۳۸۶ ۴۹
- جدول ۲۵. سهم هزینه های مصرفی بخش دولتی در هر فصل از کل هزینه های مصرفی بخش دولتی سال به ۵۰
- قیمت های جاری طی دوره ۱۳۷۹-۱۳۸۶ ۱۳۸۶

- جدول ۲۶. سهم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در هر فصل از کل تشکیل سرمایه ثابت ناخالص سال به قیمت‌های جاری طی دوره ۱۳۷۹-۱۳۸۶ ۵۰
- جدول ۲۷. سهم اعتبارات عمرانی در هر فصل از کل اعتبارات عمرانی سال به قیمت‌های جاری- سال‌های ۱۳۸۱ الی ۱۳۸۸ ۵۱

فهرست نمودارها

صفحه

موضوع

نمودار ۱. روند سرمایه‌گذاری در بخش تعاون	۸
نمودار ۲. روند سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی	۹
نمودار ۳. روند سرمایه‌گذاری در بخش عمومی	۱۰
نمودار ۴. شیوه‌های مختلف تأمین مالی	۱۵
نمودار ۵. مقایسه روند اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و هزینه‌ای به قیمت ثابت (۱۳۶۰-۱۳۸۶) کل استان‌ها ..	۴۳
نمودار ۶. مقایسه روند اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و هزینه‌ای به قیمت ثابت (۱۳۶۰-۱۳۸۶) استان زنجان ..	۴۳

۸- تجزیه و تحلیل سرمایه‌گذاری در استان در دوره برنامه‌های سوم و چهارم

توسعه

خلق فرصت‌های شغلی مستلزم افزایش تولید است و افزایش تولید در گروی افزایش سرمایه‌گذاری است. در واقع، بدون افزایش سرمایه‌گذاری تولیدی نمی‌توان انتظار داشت فرصت‌های شغلی پایدار در استان افزایش یابد و معضل بیکاری حل و فصل گردد. لذا در این فصل بناست سرمایه‌گذاری انجام شده در استان تجزیه و تحلیل شود.

در قسمت‌های اول و دوم از این فصل باید تصویری از سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در دوره برنامه‌های سوم و چهارم در استان زنجان ارائه گردد. در قسمت اول باید سرمایه‌گذاری‌های استان به تفکیک خصوصی، تعاونی و دولتی ارائه گردد و در قسمت دوم باید سرمایه‌گذاری‌های استان به تفکیک فعالیت‌های ۱۵ گانه اقتصادی ارائه شود. منتها نکته اصلی اینجاست که هیچ تخمین دقیقی از سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در استان وجود ندارد.

دلیل عدم دسترسی به اطلاعات سرمایه‌گذاری این است که در ایران تولید ناخالص داخلی به دو روش تولید و هزینه محاسبه می‌شود. در روش تولید ارزش افزوده فعالیت‌های مختلف محاسبه و تجمیع می‌گردد و ارقام آن به تفکیک استان‌های کشور موجود است. اما در روش هزینه مخارج مصرفی خانوار و دولت و مخارج سرمایه‌گذاری دولت و بخش خصوصی و خالص صادرات و واردات محاسبه می‌شود، اطلاعات صرفاً در سطح ملی جمع‌آوری می‌گردد و اطلاعات در سطح استانی گردآوری و پردازش نمی‌شود.

بنابراین، اولین ملاحظه اساسی در مبحث سرمایه‌گذاری عدم تولید اطلاعات مرتبط در سطح استانی است و هر آنچه راجع به سرمایه‌گذاری در سطح استان ذکر می‌شود تخمین‌های غیر دقیق و سرانگشتی از سرمایه‌گذاری در استان است. به طور طبیعی، هیچ اطلاع موثقی راجع به سهم بخش خصوصی، تعاونی و دولتی از سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در استان تولید نمی‌شود و هیچ اطلاع قابل اتکایی در خصوص سرمایه‌گذاری در رشته فعالیت‌های مختلف در دسترس نیست. از این رو، مهمترین توصیه مشاور به مسئولان استانی اتخاذ تصمیمات عاجل جهت گردآوری، پردازش و تولید اطلاعات سرمایه‌گذاری است. با اطمینان نظر به فقدان اطلاعات موثق راجع به اندازه سرمایه‌گذاری در سال‌های گذشته، در این فصل چند روش برای برآورد سرمایه‌گذاری مورد استفاده قرار گرفته است که در ادامه تشریح خواهد شد.

نکته بعدی این است که مانده تسهیلات بانکی و اعتبارات دولتی تملک دارایی‌های سرمایه‌ای یا تسهیلات مربوط به طرح‌های زودبازده را نمی‌توان به معنای واقعی کلمه سرمایه‌گذاری قلمداد نمود. برای مثال، تسهیلات بانکی ممکن است صرف خرید خودرو یا جهیزیه شود. این خریدها می‌تواند با تحریک تقاضا

به طور غیرمستقیم تقاضای سرمایه‌گذاری را افزایش دهد اما جنس آنها مصرفی است نه سرمایه‌گذاری. اعتبارات عمرانی نیز ممکن است صرف یک پروژه تحقیقاتی یا یک طرح هادی روستایی یا رنگ آمیزی جدول خیابان‌ها شود. با اینکه در مقطع کوتاهی فرد یا افرادی مشغول به کار می‌شوند اما به محض اتمام پروژه شغل مذکور از بین خواهد رفت. با اینکه می‌توان از ارقام تسهیلات بانکی و اعتبارات عمرانی به عنوان شاخصی برای سرمایه‌گذاری استفاده کرد اما بی توجهی به نکات فوق می‌تواند منجر به بزرگنمایی ارقام سرمایه‌گذاری شود.

پس از برآورد سرمایه‌گذاری نحوه تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌ها و نقش بانک‌ها و کمک‌های دولتی در آن تحلیل می‌شود. بعد از بررسی شیوه‌های تأمین مالی، ویژگی‌های نظام تأمین مالی سرمایه‌گذاری در استان تحلیل و نقاط قوت و ضعف آن ارزیابی می‌گردد. در انتهای فصل نیز سیاست‌های مالی دولت و تأثیر آن در تحریک و یا تحدید توسعه رشته‌های مختلف فعالیت تحلیل می‌شود.

۸-۱- برآورد سرمایه‌گذاری به تفکیک فعالیت‌های عمده اقتصادی

همان‌طور که گفته شد در سیستم حساب‌های ملی تولید ناخالص داخلی به دو روش تولید و هزینه محاسبه می‌گردد. میزان تشکیل سرمایه ثابت (سرمایه‌گذاری) در روش هزینه محاسبه می‌گردد. در این روش سرمایه‌گذاری متشکل از سه جزء اساسی است: تشکیل سرمایه ثابت در ساختمان، در ماشین آلات و موجودی انبار. در مورد ساختمان اطلاعات در دو بخش خصوصی و عمومی به تفکیک محاسبه می‌گردد. در بخش خصوص ارزش سرمایه‌گذاری در مناطق شهری، روستایی و مسکن مهر با هم جمع می‌گردد و در بخش دولتی در باب پرداختی‌های خزانه به طرح‌های تملک دارایی سرمایه‌ای در بخش‌هایی چون راه، سیلو، تونل، سد، و نظایر آن استعلام می‌گردد.

جهت برآورد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در ماشین آلات نیز ارزش افزوده کالاهای سرمایه‌ای مورد استفاده در بخش صنعت با ارزش کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای وارداتی جمع می‌شود و جهت محاسبه تغییر موجودی انبار نیز تغییرات موجودی انبار در بخش صنعت مطرح نظر قرار می‌گیرد. از مجموع این ارقام میزان سرمایه‌گذاری در هر سال محاسبه می‌شود. این ارقام در سطح ملی وجود دارد ولی متأسفانه این ارقام به تفکیک استان‌های کشور محاسبه نمی‌شود و ضرورت دارد در این جهت اقدام گردد.

با توجه به عدم محاسبه تولید ناخالص داخلی به روش هزینه در سطح استان‌های کشور و عدم اطلاع از ارزش تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در هر استان، به ناچار باید به یکی از شیوه‌های رایج و ممکن ارزش

سرمایه‌گذاری در استان برآورد گردد. در این فصل از روش محاسبه نسبت افزایش سرمایه به افزایش محصول^۱ (ICOR) برای تخمین سرمایه‌گذاری استفاده می‌گردد.

۸-۱-۱- روش نسبت افزایش سرمایه به محصول (ICOR)

نسبت افزایش سرمایه به محصول برابر نسبت سرمایه‌گذاری به رشد تولید ناخالص داخلی است. این نسبت نشان می‌دهد برای تولید یک واحد بیشتر از محصول به چه مقدار سرمایه‌گذاری جدید نیاز است. برای مثال اگر در یک استان نسبت افزایش سرمایه به محصول ۳ باشد بدین معناست که برای تولید یک واحد محصول بیشتر به ۳ واحد سرمایه‌گذاری جدید نیاز است.

این نسبت همچنین برابر عکس تولید نهایی سرمایه است. هر چه نسبت افزایش سرمایه به محصول بیشتر باشد، بهره‌وری سرمایه کمتر است. لذا می‌توان این نسبت را معیار سنجش ناکارایی در استفاده از سرمایه نیز قلمداد نمود. در بیشتر کشورها نسبت افزایش سرمایه به محصول در همسایگی عدد ۳ قرار دارد. از این نسبت نباید برای مقایسه کشورها و استان‌های غیر همسطح استفاده کرد چرا که در یک کشور پیشرفته سرمایه لازم برای افزایش تولید بیش از یک کشور در حال توسعه است که انبوهی از ظرفیت‌های خالی دارد.

نسبت افزایش سرمایه به محصول را می‌توان با استفاده از فرمول زیر محاسبه نمود:

$$ICOR_{it+1} = (K_{it} - K_{i(t-1)}) / (\Delta VA_{it+1} - \Delta VA_{it})$$

که در رابطه فوق K بیانگر موجودی سرمایه، i نشان‌دهنده رشته فعالیت، t نشان‌دهنده زمان و VA نشان‌دهنده ارزش افزوده است. کل نسبت فوق نسبت افزایش سرمایه به افزایش ارزش افزوده را در هر فعالیت در هر سال نشان می‌دهد. دلیل وقفه در نظر گرفته شده در رابطه فوق این است که سرمایه‌گذاری با یک وقفه منجر به تولید ارزش افزوده می‌شود.

با توجه به اینکه وقفه تولید نسبت به سرمایه‌گذاری متغیر است، نسبت محاسبه شده در کوتاه مدت چندان قابل اتکا نیست. برای محاسبه نسبت قابل اتکا بهتر است دوره زمانی بلند مدت مطرح نظر قرار گیرد. لذا می‌توان برای محاسبه نسبت ICOR از رابطه زیر استفاده کرد:

$$ICOR_{it,0} = \sum_{j=0}^{t-1} I / (\Delta VA_{it} - \Delta VA_{i0})$$

طبق این رابطه برای محاسبه نسبت ICOR در دوره زمانی بلند مدت می‌توان مجموع سرمایه‌گذاری انجام شده در طول دوره را تقسیم بر ارزش افزوده ایجاد شده طی همین دوره نمود.

¹. Incremental Capital Output Ratio

لازم به ذکر است که از این نسبت برای اهداف مختلفی استفاده می‌شود. یکی از اهداف سنجش ناکارایی در استفاده از سرمایه است. هر قدر تخصیص منابع در اقتصاد ناکارآمد باشد و یا فساد مالی در اجرای پروژه‌های عمرانی زیاد باشد و یا اجرای این پروژه‌ها به دلایلی چون کمبود منابع مالی، تخصیص نامنظم اعتبارات مالی، محدودیت در استفاده از ابزارهای مالی، سوء مدیریت و تحریم اقتصادی به درازا بینجامد، نسبت افزایش سرمایه به محصول بالاتر خواهد بود. اما با بهبود بهره‌وری سرمایه می‌توان این نسبت را کاهش داد و به ازای یک واحد سرمایه‌گذاری تولید بیشتری را به دست آورد. هدف دیگر تخمین سرمایه‌گذاری مورد نیاز برای دستیابی به یک رشد اقتصادی هدف است. برای مثال، اگر رشد تولید ناخالص داخلی برای سال بعد ۵ درصد هدفگذاری شود و نسبت افزایش سرمایه به افزایش محصول، ۴ باشد، آنگاه سرمایه‌گذاری لازم برای تأمین مالی رشد ۲۰ درصد خواهد بود.

یک راه میانبر برای محاسبه ICOR محاسبه متوسط سالانه سهم سرمایه‌گذاری از تولید ناخالص داخلی و تقسیم آن بر متوسط رشد سالانه تولید ناخالص داخلی است. نسبت‌های ICOR مورد استفاده در این تحقیق در جدول ۱ منعکس گردیده است.

به این نکته باید توجه داشت که ممکن است نسبت ICOR برای بعضی سال‌ها و برای بعضی فعالیت‌ها منفی به دست آید، چرا که ممکن است ارزش افزوده یک فعالیت در سال t کمتر از ارزش افزوده همان فعالیت در سال $t-1$ باشد. در کل کشور این نسبت برای فعالیت معدن منفی است که البته با تحولات بخش معدن در استان نیز سازگار است. با توجه به افزایش قیمت جهانی سرب و روی در سال ۱۳۸۵، ارزش افزوده این فعالیت به یک باره جهش نموده و در سال بعد به یک باره افت نموده است. تفاضل ارزش افزوده این دو سال منفی است و باعث منفی شدن نسبت ICOR در این سال شده است. در سایر سال‌ها نیز بحث مشابهی، البته با شدت کمتر، مطرح است.

برای کمرنگ کردن تغییرات سالانه در نسبت ICOR، در این تحقیق از نسبت دوره استفاده شده است. یعنی تفاوت تشکیل سرمایه طی سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۶ بر تفاوت ارزش افزوده طی همین دوره تقسیم شده است.

جدول ۱. نسبت افزایش سرمایه به محصول در کشور طی سال‌های ۱۳۷۹-۱۳۸۶

ردیف	فعالیت	نسبت افزایش سرمایه به محصول
۱	کشاورزی	۱.۹
۲	معدن	۴.۹۶
۳	صنعت	۲.۳۱
۴	تأمین آب، برق و گاز	۶.۶۱
۵	ساختمان	۰.۲۸
۶	حمل و نقل و انبارداری	۴.۴۳
۷	پست و مخابرات	۲.۳۹
۸	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار	۳.۲۴
۹	سایر خدمات	۲.۹۱

مأخذ: بانک مرکزی ج.ا.ا، حساب‌های ملی

ارقام جدول به خوبی تفاوت بخش‌های اقتصادی را نشان می‌دهد. سرمایه‌گذاری مورد نیاز برای رشد تولید در بخش ساختمان بسیار ناچیز است. بعد از آن سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی بازدهی بالاتری دارد. صنعت و پست و مخابرات در رده‌های بعدی قرار دارند. بهره‌وری سرمایه در بخش معدن بسیار اندک است و تقریباً در انتهای رده‌بندی، ماقبل تأمین آب، برق و گاز قرار دارد و دلیل پایین بودن بهره‌وری سرمایه در فعالیت آب، برق و گاز برقراری یارانه‌های انرژی در سال‌های مورد نظر است. لذا نمی‌توان بهره‌وری سرمایه را در این بخش نازل دانست.

برای محاسبه سرمایه‌گذاری به روش نسبت افزایش سرمایه به محصول، ابتدا نسبت ICOR برای هر بخش محاسبه می‌شود و سپس، این نسبت ضرب در کل محصول تولید شده می‌گردد. به این ترتیب، می‌توان کل سرمایه به کار رفته در تولید محصول را محاسبه نمود.

حال با در اختیار داشتن مقدار ICOR در فعالیت‌های مختلف اقتصادی، می‌توان میزان سرمایه‌گذاری انجام گرفته در آنها را با استفاده از فرمول زیر محاسبه نمود:

$$I_t = ICOR \times (VA_t - VA_{t-1})$$

که در فرمول فوق I نماد سرمایه‌گذاری و VA نماد ارزش افزوده است. با توجه به دسترسی به ارقام ارزش افزوده در فعالیت‌های مختلف و نسبت افزایش سرمایه به محصول می‌توان سرمایه‌گذاری را برای رشته فعالیت‌های مختلف محاسبه نمود. سرمایه‌گذاری محاسبه شده به این روش در جدول ۲ منعکس گردیده است.

جدول ۲. برآورد سرمایه‌گذاری در استان به تفکیک رشته فعالیت‌های مختلف با روش ICOR در دوره ۱۳۸۰-۱۳۸۶ (میلیون ریال)

۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	فعالیت‌ها
562709.2	1269885.2	1377568.3	851383.1	951106.3	1098162.5	-125221.8	کشاورزی، شکار و جنگلداری
14303.4	5361.5	9747.1	5471.7	-426.3	3337.1	436.7	ماهیگیری
-2906237.2	4070794.1	116588.7	115685.1	90171.8	157926.8	-138380.8	معدن
1637551.3	503096.8	3194783.5	912787.7	1137969.7	306628.9	186981.9	صنعت
296598.2	-670211.9	1300399.9	353520.1	419258.0	314026.2	-25707.6	تأمین آب، برق و گاز طبیعی
175755.4	149952.3	31510.5	218138.2	59643.5	35685.9	21334.0	ساختمان
1698360.4	1172455.8	973925.8	1227654.0	763216.8	393878.2	89301.6	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر و وسایل نقلیه و کالاهای
113092.9	61697.8	30174.8	2461.1	87109.7	55890.4	39581.1	هتل و رستوران
1354136.3	1048625.1	681910.9	516039.5	182112.6	604151.4	326731.4	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات
170770.3	345249.8	156486.4	276606.6	91935.8	77043.3	52349.1	واسطه‌گری‌های مالی
2052006.3	1272690.4	801749.9	1323815.5	304036.7	977314.3	-32023.0	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار
192324.2	701604.6	446419.6	240753.5	328228.4	273012.7	206457.0	اداره امور عمومی، و خدمات شهری
46190.4	878853.0	1387037.4	401359.5	368431.7	312282.6	225218.9	آموزش
549890.2	236276.8	553828.4	286002.9	194112.1	341795.4	170606.4	بهداشت و مددکاری اجتماعی
223131.2	232173.9	184047.7	94210.1	48022.4	73357.9	85902.9	سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی

6180582.5	11278505.2	11246178.9	6825888.5	5024929.1	5024493.6	1083567.9	مجموع
-----------	------------	------------	-----------	-----------	-----------	-----------	-------

بدین ترتیب برآورد سرمایه‌گذاری با روش ICOR نشان می‌دهد که در طول دوره ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۶ بیشترین سرمایه‌گذاری در سال ۱۳۸۵ انجام گرفته و از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۵ سرمایه‌گذاری افزایش و رشد مثبت داشته است و در سال ۱۳۸۶ نسبت به سال ۱۳۸۵ کاهش سرمایه‌گذاری به وقوع پیوسته است.

۸-۲- برآورد حجم سرمایه‌گذاری به تفکیک بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی

در این بخش از گزارش حجم سرمایه‌گذاری صورت گرفته در استان زنجان به تفکیک بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی مورد بررسی قرار می‌گیرد. از آنجا که آماری مبنی بر حجم سرمایه‌گذاری به تفکیک بخش‌ها در دسترس نمی‌باشد، باید از برخی اطلاعات مرتبط جهت حدس زدن سهم سرمایه‌گذاری‌ها بهره برد. بدین منظور سرمایه‌گذاری شرکت‌های تعاونی در بخش‌های مختلف کشاورزی، مسکن، معدن، صنعت و ... به عنوان سرمایه‌گذاری بخش تعاونی در نظر گرفته شده است. سرمایه‌گذاری عمومی نیز با توجه به عملکرد اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (عمرانی) استان منظور گردیده است. به دلیل فقدان داده‌های آماری در مورد حجم سرمایه‌گذاری خصوصی، در این قسمت سرمایه‌گذاری انجام شده در کارگاه‌های صنعتی به نمایندگی از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در صنعت در نظر گرفته شد و سرمایه‌گذاری در سایر بخش‌ها به جز صنعت با توجه به نسبت ارزش افزوده در بخش صنعت از کل ارزش افزوده استان محاسبه گردید. مجموع سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در صنعت و سایر بخش‌ها به عنوان سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در نظر گرفته شده است.

۸-۲-۱- سرمایه‌گذاری در شرکت‌های تعاونی

در جدول زیر سرمایه‌گذاری شرکت‌های تعاونی استان زنجان در بخش‌های مختلف آمده است که مجموع ارقام آنها به عنوان سرمایه‌گذاری بخش تعاون منظور شده است. ارقام جدول ۳ نمایانگر آن است که تعاونی‌های کشاورزی بیشترین حجم سرمایه‌گذاری را به خود اختصاص داده‌اند. تعاونی‌های مسکن و نیز تعاونی‌های تأمین نیاز مصرف‌کنندگان از دیگر تعاونی‌هایی هستند که حجم بالایی از سرمایه‌گذاری را در استان زنجان داشته‌اند. در سال ۱۳۸۸ تعاونی‌های مسکن نسبت به تعاونی‌های کشاورزی سرمایه‌گذاری بیشتری داشته‌اند.

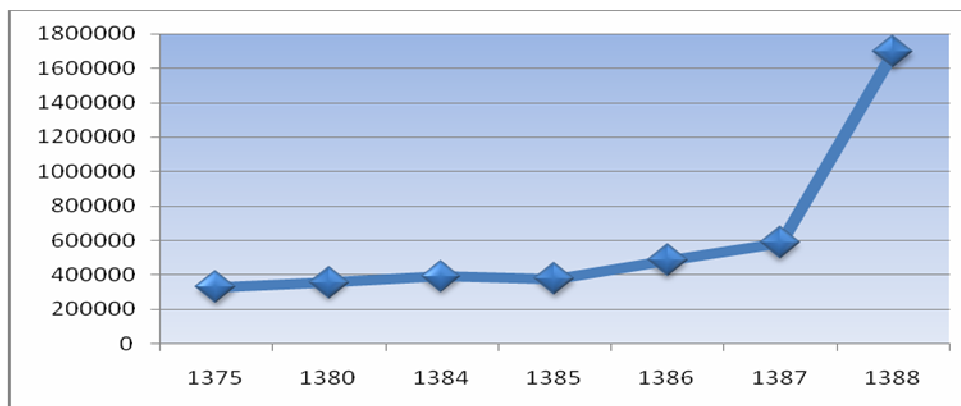
جدول ۳. سرمایه‌گذاری در شرکت‌های تعاونی استان زنجان (میلیون ریال)

شرکت‌های تعاونی	۱۳۷۵	۱۳۸۰	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
تعاونی کشاورزی تحت پوشش اداره تعاون	۲۲۸۴۰۹	۲۳۲۳۴۱	۲۳۵۲۳۰	۲۳۷۱۷۱	۲۳۸۳۴۱	۲۳۹۸۸۱	۳۴۰۶۲۸
تعاونی کشاورزی تحت پوشش سازمان تعاون روستایی	---	---	۱۸۲۵	۲۰۵۴	۲۴۹۹	۲۵۱۷	۶۲۲۹
تعاونی‌های معدنی	۱۲۸۰	۱۶۷۸	۱۷۶۳	۱۷۶۳	۱۷۷۱	۳۷۸۷	۳۷۸۷
تعاونی‌های فعال صنعتی	۶۳۰۲	۱۲۵۵۸	۲۸۳۰۷	۲۸۹۳۲	۳۲۲۹۰	۳۳۶۱۱	۳۲۸۳۵
تعاونی فرش دستباف	۲۰	۱۰۶	۲۲۲	۲۲۲	۳۰۹	۳۰۹	۳۴۶
تعاونی مسکن	۶۷۶۸	۱۶۴۷۶	۲۷۴۶۰	۲۶۷۶۵	۱۰۸۳۶۲	۱۷۶۵۷۶	۷۲۴۶۲۶
تعاونی تأمین نیاز تولیدکنندگان	۵۹۰	۶۲۳	۵۷۰	۵۸۰	۸۴۴	۸۹۷	۲۹۳۱۱
تعاونی تأمین نیاز مصرف‌کنندگان	۲۸۹۳۱	۲۹۸۸۶	۳۱۴۸۹	۱۳۰۴۵	۳۱۸۶۶	۲۹۸۸۴	۴۹۴۲۸۴
تعاونی تأمین نیاز صنوف خدماتی	۲۲۸	۲۷۰	۲۷۰	۲۷۰	۲۷۰	۲۷۰	۲۹۳
تعاونی روستایی بازرگانی، رستوران و هتلداری	۵۷۵۴	۸۰۶۰	۱۰۸۲۲	۱۱۴۵۷	۱۱۸۸۹	۳۴۵۳۹	۴۳۹۰۵
تعاونی حمل و نقل	۷۳	۱۵۶	۷۸	۶۷۸	۸۲۹	۹۴۷۰	۱۱۱۲
تعاونی اعتبار	۵۰۰۴۸	۵۴۳۴۱	۵۴۳۹۲	۵۴۳۹۲	۵۴۳۹۲	۵۴۳۹۲	۱۶۴۳۵
مجموع	۳۲۸۴۰۲	۳۵۶۴۹۳	۳۹۲۴۲۹	۳۷۷۳۲۹	۴۸۳۶۶۳	۵۸۶۱۳۳	۱۶۹۳۷۹۱

منبع: سالنامه آماری سال ۱۳۸۸ استان زنجان

سرمایه‌گذاری بخش تعاون از ۳۲۸۴۰۲ میلیون ریال در سال ۱۳۷۵ به ۱۶۹۳۷۹۱ میلیون ریال در سال ۱۳۸۸ رسیده است. سرمایه‌گذاری در این بخش در طول این مدت افزایش یافته است و تنها در سال ۱۳۸۵ رشد منفی داشته است. در نمودار ۱ نیز مسیر رشد طی شده در سرمایه‌گذاری بخش تعاون قابل مشاهده است.

نمودار ۱. روند سرمایه‌گذاری در بخش تعاون

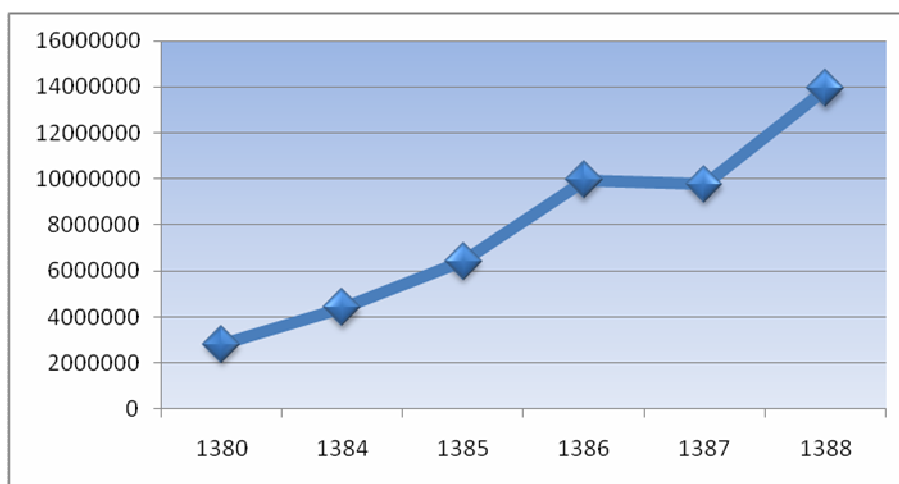
۸-۲-۲- سرمایه‌گذاری خصوصی

در جدول ۴ حجم سرمایه‌گذاری خصوصی استان زنجان برآورد شده است. ارقام این جدول با توجه به سرمایه‌گذاری در کارگاه‌های صنعتی محاسبه شده است. با توجه به نسبت ارزش افزوده بخش صنعت، سرمایه‌گذاری در سایر بخش‌های استان برآورد شده و مجموع صنعت و سایر بخش‌ها به عنوان سرمایه‌گذاری خصوصی در استان منظور شده است. حجم سرمایه‌گذاری صورت گرفته توسط بخش خصوصی از ۳۵۵ میلیارد تومان در سال ۱۳۸۰ به ۱۷۵۱ میلیارد تومان در سال ۱۳۸۸ رسیده است، که افزایشی قابل ملاحظه را نشان می‌دهد.

جدول ۴. سرمایه‌گذاری خصوصی در استان زنجان بر اساس نسبت ارزش افزوده (میلیون ریال)

سرمایه‌گذاری خصوصی	۱۳۸۰	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
سرمایه‌گذاری در بخش صنعت	526447	822749	1199612	1860600	1829893	2607722
سرمایه‌گذاری در سایر فعالیت‌های استان	2499110	3905694	5694710	8832503	8686733	12379186
مجموع سرمایه‌گذاری خصوصی	3025557	4728443	6894322	10693103	10516626	14986908

نمودار ۲. روند سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی

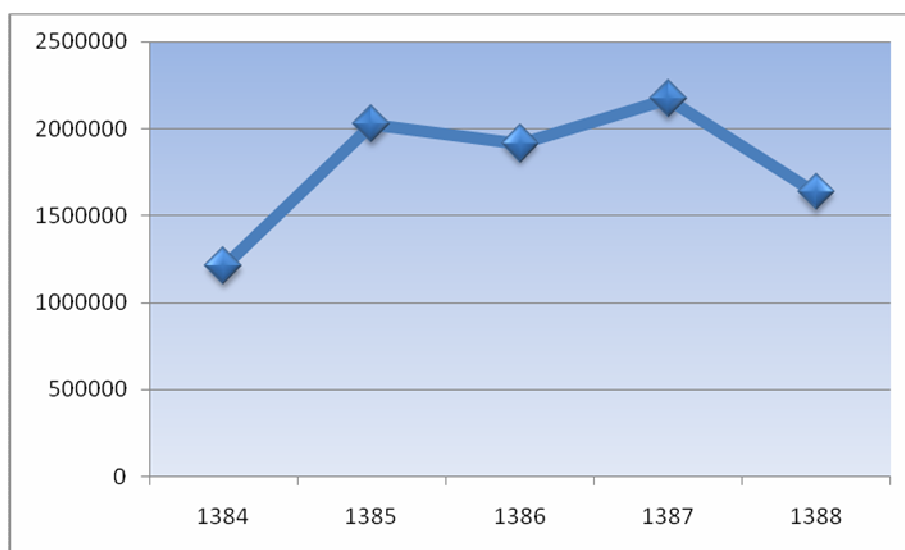
۸-۲-۳- اعتبارات عمرانی یا تملک دارایی‌های سرمایه‌ای

جهت برآورد سرمایه گذاری بخش عمومی، اعتبارات عمرانی استانی و نیز اعتبارات عمرانی ملی مربوط به استان زنجان به نمایندگی انتخاب شده اند، هر چند بخشی از اعتبارات عمرانی صرف سرمایه گذاری نمی شود اما به جهت نبودن شاخصی برای جداکردن آن بخش از اعتبارات، با اغماض مجموع اعتبارات عمرانی به عنوان سرمایه گذاری بخش عمومی در نظر گرفته شده است. اعتبارات عمرانی در استان زنجان بسیار اندک است و رشد آن نیز بسیار بطئی بوده است. اعتبارات استان برای سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف استان در سال ۱۳۸۴ حدود ۱۲۰ میلیارد تومان بوده است. این رقم تا سال ۱۳۸۵ به ۲۰۲ میلیارد تومان رسیده و با اندکی کاهش در سال ۱۳۸۶ بالغ بر ۱۹۱ میلیارد تومان گردیده است. در سال ۱۳۸۷ این رقم جهش مناسبی داشته ولی مجدداً در سال ۱۳۸۸ بودجه عمرانی استان تقلیل پیدا کرده و به ۱۶۳ میلیارد تومان رسیده است.

جدول ۵. حجم سرمایه‌گذاری در بخش عمومی (میلیون ریال)

۱۳۸۸	۱۳۸۷	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴	
۸۳۸۷۴۱	۱۶۷۷۸۵۶	۱۱۹۵۵۳۶	۱۲۱۵۳۹۲	۶۳۶۹۶۸	اعتبارات عمرانی استانی
794547.8	492636.4	717298.8	808697.9	570629.8	اعتبارات عمرانی ملی
					مجموع سرمایه گذاری بخش عمومی
1633288.8	2170492.4	1912834.8	2024089.9	1207597.8	

نمودار ۳. روند سرمایه‌گذاری در بخش عمومی

۸-۲-۴- سهم بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی از سرمایه‌گذاری در استان

جدول ۶ ارائه دهنده ارقام سرمایه‌گذاری به تفکیک تعاونی، عمومی و خصوصی است.

جدول ۶. حجم سرمایه‌گذاری به تفکیک تعاون، عمومی و خصوصی (میلیون ریال)

سرمایه‌گذاری	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
بخش تعاون	392429	377329	483663	586133	1693791
بخش عمومی	۱۲۰۷۵۹۸	۲۰۲۴۰۹۰	۱۹۱۲۸۳۵	۲۱۷۰۴۹۲	۱۶۳۳۲۸۹
بخش خصوصی	4728443	6894322	10693103	10516626	14986908
مجموع	6328469	9295741	13089601	13273252	18313988

در جدول ۷ سهم سرمایه‌گذاری در بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی منعکس گردیده است. میانگین سرمایه‌گذاری در دوره ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ گویای آن است که بیشترین حجم سرمایه‌گذاری در استان متعلق به بخش خصوصی با ۷۸.۳ درصد است. بخش عمومی ۱۶.۱ درصد و بخش تعاونی ۵.۵ درصد سرمایه‌گذاری استان زنجان را به انجام رسانده‌اند.

جدول ۷. سهم سرمایه‌گذاری در بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی (درصد)

عنوان	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	میانگین دوره
بخش تعاون	6.2	4.1	3.7	4.4	9.2	5.5
بخش عمومی	19.1	21.8	14.6	16.4	8.9	16.1
بخش خصوصی	74.7	74.2	81.7	79.2	81.8	78.3

۸-۲-۵- برآورد حجم سرمایه‌گذاری به تفکیک بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی

با روش تقریبی فوق سهم تقریبی بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی از سرمایه‌گذاری‌های انجام شده در استان به دست آمد. حال برای برآورد سرمایه‌گذاری به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۸۶ که سازگار با برآوردهای قبلی باشد به این ترتیب عمل شده است که سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های مختلف و کل اقتصاد استان از قسمت ۸-۱ اخذ شده و با توجه به نسبت‌های به دست آمده در قسمت ۸-۲-۴، میزان سرمایه‌گذاری به تفکیک عمومی، خصوصی و تعاونی در فعالیت‌های مختلف برآورد شده است. علاوه بر این، از این فرض ساده کننده استفاده شده است که سهم بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی در همه فعالیت‌ها به یک اندازه بوده است که به وضوح درست نیست ولی روش دیگری برای تقریب دقیق‌تر به ذهن متبادر نمی‌گردد.

جدول ۸. برآورد سرمایه‌گذاری به تفکیک بخش‌های عمومی، خصوصی و تعاونی در استان زنجان طی دوره ۱۳۸۴-۱۳۸۶ به روش اول نسبت سرمایه‌گذاری به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۸۶ (میلیون ریال)

۱۳۸۶			۱۳۸۵			۱۳۸۴			سال
تعاونی	خصوصی	عمومی	تعاونی	خصوصی	عمومی	تعاونی	خصوصی	عمومی	حساب‌های منطقه‌ای
۷۵۱۰۵	۱۶۶۳۸۵۷	۱۸۶۷۹۹	۹۶۹۰۹	۱۷۸۸۴۱۹	۳۱۴۹۵۵	۱۴۶۶۵۶	۱۷۷۰۶۵۲	۲۳۹۳۹۴	کشاورزی، شکار و جنگلداری
۱۴۷	۳۲۶۸	۳۶۷	۱۱۸	۲۱۸۳	۳۸۴	۱۵۶	۱۸۸۳	۲۵۵	ماهیگیری
۴۶۷۹	۱۰۳۶۶۲	۱۱۶۳۸	۱۳۸۸۴	۲۵۶۲۲۶	۴۵۱۲۴	۳۷۸۴	۴۵۶۸۴	۶۱۷۶	معدن
۵۲۳۷۲	۱۱۶۰۲۴۱	۱۳۰۲۵۹	۵۶۹۱۰	۱۰۵۰۲۵۵	۱۸۴۹۵۹	۹۶۳۱۶	۱۱۶۲۸۷۳	۱۵۷۲۲۲	صنعت
۱۰۱۱۰۹	۲۲۳۹۹۶۰	۲۵۱۴۷۷	۱۲۸۷۸۸	۲۳۷۶۷۲۶	۴۱۸۵۶۱	۱۷۸۶۷۱	۲۱۵۷۱۸۶	۲۹۱۶۵۴	ساختمان
۲۲۱۹	۴۹۱۵۱	۵۵۱۸	۲۳۱۴	۴۲۷۰۸	۷۵۲۱	۳۳۱۸	۴۰۰۵۹	۵۴۱۶	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاهای
۱۹۳	۴۲۶۶	۴۷۹	۱۸۶	۳۴۳۰	۶۰۴	۲۵۱	۳۰۳۲	۴۱۰	حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات
۳۹	۸۷۰	۹۸	۴۷	۸۶۱	۱۵۲	۵۱	۶۲۱	۸۴	واسطه‌گری‌های مالی
۱۳۴۵۸	۲۹۸۱۵۳	۳۳۴۷۳	۱۴۸۶۵	۲۷۴۳۳۰	۴۸۳۱۲	۲۲۸۵۹	۲۷۵۹۹۱	۳۷۳۱۴	مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار
۹۹	۲۱۸۵	۲۴۵	۱۰۶	۱۹۶۵	۳۴۶	۱۴۸	۱۷۹۰	۲۴۲	سایر خدمات عمومی، اجتماعی شخصی و خانگی
۲۴۹۴۲۰	۵۵۲۵۶۱۳	۶۲۰۳۵۲	۳۱۴۱۲۹	۵۷۹۷۱۰۲	۱۰۲۰۹۱۸	۴۵۲۲۱۰	۵۴۵۹۷۷۱	۷۳۸۱۶۶	جمع سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های ۱۰ گانه بالا*
۲۶۱۳۳	۵۷۸۹۴۵	۶۴۹۹۷	۸۴۸۴	۱۵۶۵۶۳	۲۷۵۷۲	۲۰۲۹۱	۲۴۴۹۷۸	۳۳۱۲۱	سایر فعالیت‌ها
۲۷۵۵۵۳	۶۱۰۴۵۵۷	۶۸۵۳۵۰	۳۲۲۶۱۲	۵۹۵۳۶۶۴	۱۰۴۸۴۹۰	۴۷۲۵۰۱	۵۷۰۴۷۴۹	۷۷۱۲۸۸	مجموع سرمایه‌گذاری در استان*

۸-۳- تحلیل نحوه تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌ها و نقش‌ها بانک‌ها و کمک‌های

دولتی در آن

نحوه تأمین مالی و تهیه بودجه اجرایی لازم برای پروژه‌های زیر بنایی و بهره‌برداری از محصولات و خدمات حاصل از آنها در حال حاضر یکی از مهمترین چالش‌های پیش روی کشورهای در حال توسعه است. در کشور ما نیز تأمین مالی پروژه‌های استانی و ملی به عنوان یک مسأله مهم اقتصادی همواره مورد توجه دولتمردان بوده است. یکی از مباحث مهم در این خصوص شیوه‌های مختلف تأمین مالی و ویژگی‌های هر کدام از این شیوه‌ها است. از طرفی با توجه به اینکه این گزارش برای استان زنجان تهیه شده است قرار است انواع شیوه‌های تأمین مالی در این استان مورد بررسی قرار گیرد. برای درک بهتر مسأله و بررسی دقیق‌تر آن در ابتدا لازم است تعریفی از تأمین مالی ارائه گردد.

کارگزاران اقتصادی در طول زمان دارای یک جریان درآمدی و هزینه‌ای می‌باشند که لزوماً بر هم منطبق نبوده و شکافی بین جریان درآمدی و هزینه‌ای وجود دارد و لازم است که طی فرآیندی این شکاف پر شود. به چنین فرآیندی که به دنبال ایجاد، جمع‌آوری و افزایش منابع مالی یا سرمایه‌ای برای هر نوع مخارجی است، تأمین مالی می‌گویند. به عبارت دیگر مصرف‌کننده‌ها، بنگاه‌های تولیدی و تجاری و دولت‌ها اغلب منابع مالی در دسترس برای رسیدن به اهداف، پرداخت بدهی یا معاملات دیگر را ندارند و باید از طرق مختلف، پولی را که آنها برای عملیات خود نیاز دارند به دست آورند. فرآیندی که عاملان اقتصادی این منابع مالی را به دست می‌آورند و انتخاب روش آن را تأمین مالی می‌گویند.

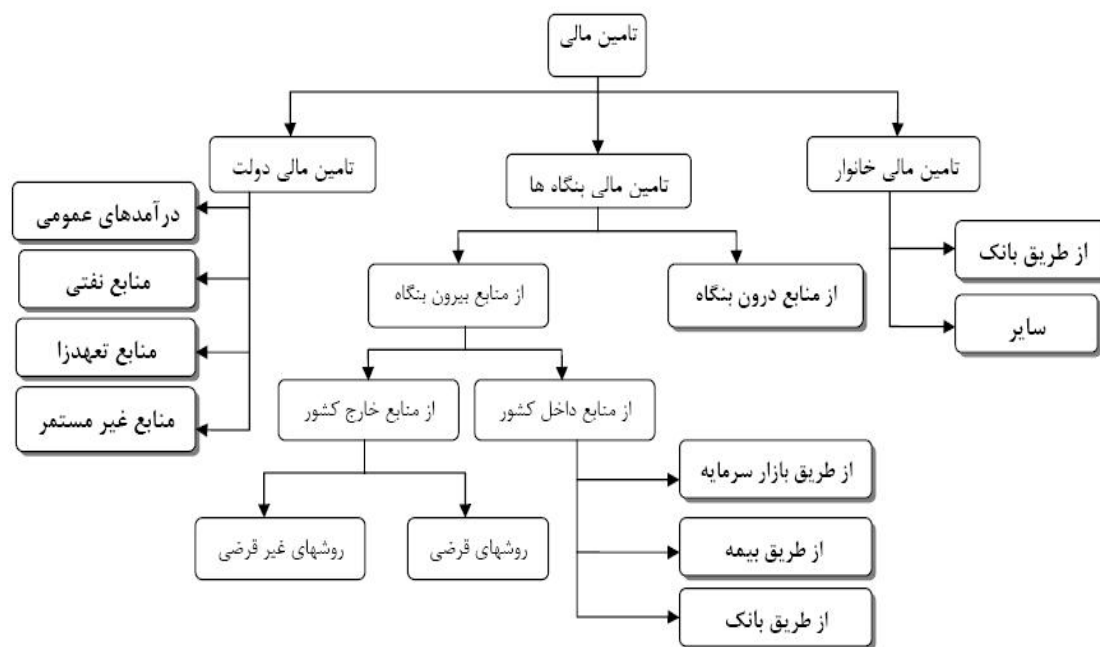
۸-۳-۱- شیوه‌های مختلف تأمین مالی

در حالی که سرمایه‌گذاری در طرح‌های زیر بنایی یکی از نیازهای اساسی در کشور و به خصوص در استان‌های مختلف است، هیچگاه دولت‌ها قادر نبوده‌اند همه سرمایه لازم برای آنها را فراهم نمایند و لذا در تأمین سرمایه‌های لازم برای اجرای آنها به شیوه‌های مختلفی متوسل شده‌اند. در همه این شیوه‌ها، تأمین مالی باید به گونه‌ای انجام شود که تأمین‌کننده مالی- به جز خود شرکتها- بدون آنکه مالکیتی در طرح داشته باشد در آن مشارکت کنند. البته این مسأله مستلزم برخورداری از بازار مالی توسعه یافته در کشور است.

در هر کشوری شیوه‌های مختلفی برای تأمین مالی وجود دارد که انتخاب هر کدام از آنها به شرایط و ویژگی‌های پروژه و کشور بستگی دارد. روش مناسب در تأمین مالی روشی است که در آن بتوان با کمترین میزان وقت و هزینه هم بهترین بازده مورد انتظار را به دست آورد و هم ریسک‌های مختلف پروژه را پوشش

داد. با در نظر گرفتن همه این موارد می‌توان انواع روش‌های مختلف تأمین مالی را در هر کشوری به صورت نمودار زیر تقسیم‌بندی نمود.

نمودار ۴. شیوه‌های مختلف تأمین مالی

با توجه به این نمودار می‌توان انواع شیوه‌های تأمین مالی در کشور را به شرح زیر برشمرد:

- تأمین مالی از طریق بانک‌ها
- تأمین مالی از طریق بازار سرمایه
- تأمین مالی از طریق بیمه
- تأمین مالی از طریق منابع خارجی
- تأمین مالی از طریق منابع بنگاه

در حال حاضر بیش از ۳۵ درصد تأمین مالی در کشور توسط بانک‌ها انجام می‌شود و سایر روش‌های تأمین مالی نیز ۶۵ درصد را به خود اختصاص داده است. لذا می‌توان گفت نظام تأمین مالی در کشور بانک محور است. البته به دلیل آنکه در سال‌های اخیر تأمین مالی خارجی با مشکلات تحریم مواجه بوده و نیز در بخش بازار سرمایه و بازار بیمه نیز تأمین مالی زیادی انجام نشده است، سهم تأمین مالی توسط خود بنگاه‌ها نیز در کل بالا بوده است. علاوه بر این دولت نیز با اختصاص بخشی از بودجه کشور در قالب بودجه‌های

عمرانی و اجرای طرح‌های سرمایه‌گذاری دولتی نقش قابل توجهی در تأمین مالی پروژه‌های سرمایه‌گذاری ایفا نموده است.

تأمین مالی انجام شده توسط بانک، بیمه و بازار سرمایه کشور در طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ در جدول ۹ نشان داده شده است.

جدول ۹. نقش بانک، بیمه و بازار سرمایه در تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌ها (هزار میلیارد ریال)

سال	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
بانک	۷۶۳	۱۰۷۰	۱۴۵۱	۱۸۱۳	۱۷۷۱
بیمه	۱۷	۲۰	۲۶	۲۸	۳۲
بازار سرمایه	۲۵	۶۳	۸۹	۱۴۱	۱۹۶

منبع: مجموعه مقالات همایش ملی بررسی ابعاد و تحول روش‌های تأمین مالی در ایران

هر کدام از شیوه‌های تأمین سرمایه در کشور دارای محدودیت‌هایی هستند که در جدول ۱۰ به اختصار به آنها پرداخته شده است:

جدول ۱۰. محدودیت‌های روش‌های مختلف تأمین مالی

شیوه تأمین مالی	محدودیت‌ها
منابع دولتی	با توجه به سیاست کلی کاهش سهم دولت در اقتصاد، سرمایه‌گذاری‌های دولت در کسب و کارها و شرکت‌ها محدود شده است؛
منابع بانکی (انواع تسهیلات و مشارکت مستقیم بانک‌ها)	منابع بانک‌ها محدود است و نمی‌تواند جوابگوی تمام نیازهای تأمین مالی کسب و کارها باشد؛ علاوه بر میزان استفاده از تسهیلات در هر طرح سرمایه‌گذاری یا بنگاه اقتصادی محدودیت دارد (محدودیت‌های اهرم مالی) و علاوه بر این تأمین مالی از طریق بانک معمولاً گران قیمت است
منابع و سرمایه‌های خصوصی (سرمایه‌گذاری در شرکت‌های سهامی خاص و عرضه‌های خصوصی)	این شیوه از تأمین مالی در کشور ما بسیار محدود بوده و ظرفیت تأمین مالی طرح‌های بزرگ را ندارد.
منابع بازار اوراق بهادار (انتشار انواع اوراق بهادار به عموم)	محدودیت کمتری دارد چون مبتنی بر سرمایه‌ها و پس‌اندازهای مردمی است؛ (عرضه‌های متعدد اولیه در سال‌های اخیر گواهی بر این مدعاست) مستلزم بهبود و توسعه راه‌های جذب منابع خرد موجود در جامعه است؛ به دلیل تنوع زیاد ابزارها و روش‌های آن محدودیت‌های آن کمتر است؛
منابع داخلی شرکت‌ها	به عنوان مثال کاهش درصد تقسیم سود و استفاده از جراتان نقدی برای سرمایه‌گذاری‌های مجدد یا فروش دارایی‌های بلا استفاده
منابع خارجی	هر چند سرمایه‌گذاری خارجی در همه کشورها از مزیت‌هایی بالایی به خصوص در انتقال تکنولوژی و دانش برخوردار است اما این نوع از تأمین مالی به شدت تحت تأثیر سیاست‌های خارجی کشور میزبان است و در کشور ما نیز در طی این سال‌ها به دلیل تحریم‌های بین‌المللی بسیار محدود بوده است.
منابع شرکت‌های بیمه	شرکت‌های بیمه علاوه بر آنکه بطور مستقیم در تأمین سرمایه نقش دارند، از طریق تأمین امنیت لازم برای منابع مالی به صورت غیر مستقیم نیز نقش دارند. از آنجا که این شرکت‌ها منابع مالی مورد نیاز را از طریق بیمه‌های عمر تأمین می‌کنند و این نوع بیمه در کشور نرخ پائینی دارد لذا این شیوه تأمین مالی در ایران بسیار محدود است، هر چند روند رو به رشد مناسبی دارد.

۸-۳-۲- انواع روش‌های تأمین مالی در استان

طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ میزان سرمایه‌گذاری انجام شده در طرح‌های به بهره‌برداری رسیده در استان، ۱۶۵۳۲ میلیارد ریال بوده است. این میزان سرمایه‌گذاری مربوط به طرح‌های به بهره‌برداری رسیده در بخش‌های کشاورزی، صنعت، آب، برق، حمل و نقل، خدمات و بازرگانی بوده است. رشد سرمایه‌گذاری در استان طی این سال‌ها به طور متوسط ۲۷.۵ درصد بوده است به طوری که میزان سرمایه‌گذاری انجام شده در استان از رقم ۱۸۵۳.۵ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۴ به ۴۳۵۴ میلیارد ریال در سال ۱۳۸۸ رسیده است. در جدول زیر سرمایه‌گذاری انجام شده در استان به تفکیک داخلی و خارجی نشان داده شده است.

جدول ۱۱. سرمایه‌گذاری انجام شده در استان زنجان طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۷ (میلیارد ریال)

شرح	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
میزان سرمایه‌گذاری داخلی	۱۸۵۳.۵	۳۲۷۲	۳۴۰۱	۳۲۶۳	۴۳۵۴
میزان سرمایه‌گذاری خارجی (میلیون دلار)	-	-	-	۱۷	۲۲.۵
میزان سرمایه‌گذاری خارجی (میلیارد ریال)	-	-	-	۱۶۲.۷	۲۲۵.۷
کل سرمایه‌گذاری	۱۸۵۳.۵	۳۲۷۲	۳۴۰۱	۳۴۲۵.۷	۴۵۷۹.۶

منبع: گزارش اقتصادی استان زنجان در سال ۱۳۸۸

حال می‌توان به این مسأله پرداخت که هر یک از شیوه‌های مختلف تأمین مالی در استان چه سهمی را از کل سرمایه‌گذاری استان به خود اختصاص داده‌اند.

• سرمایه‌گذاری خارجی:

تأمین مالی خارجی در استان سهم پایینی داشته و در سال ۱۳۸۸ تنها ۵ درصد از کل سرمایه‌گذاری استان را به خود اختصاص داده است. بررسی آمار سرمایه‌گذاری خارجی در استان نشان می‌دهد که در طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ در مجموع ۳۹.۵ میلیون دلار سرمایه‌گذاری خارجی در استان انجام شده است. در جدول ۱۲ تفکیک این سرمایه‌گذاری بر حسب شرکت‌های تأمین کننده در سال ۱۳۸۸ نشان داده شده است.

جدول ۱۲. سرمایه‌گذاری خارجی در استان زنجان طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ (میلیون دلار)

نام شرکت	کاستامونا اینتگره	چرم مصنوعی زنجان	کامپن
میزان سرمایه‌گذاری	۱۲	۱۰	۰.۵

منبع: گزارش اقتصادی استان زنجان در سال ۱۳۸۸

علاوه بر این در سال ۱۳۸۷، شرکت پارس حیات، تولید کننده محصولات بهداشتی نیز ۱۷ میلیون دلار سرمایه‌گذاری خارجی در استان داشته است.

• منابع دولتی:

تأمین مالی از طریق منابع دولتی عمدتاً در قالب طرح‌های عمرانی انجام می‌شود. طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ تعداد کل پروژه‌های عمرانی ۵۲۱۲ پروژه با اعتباری معادل ۵۲۱۳ میلیارد ریال در استان از طریق منابع دولتی تأمین مالی شده است. از این میزان منابع مالی ۴۶ درصد در پروژه‌های سابقه‌دار و ۵۴ درصد در پروژه‌های جدید بوده است. در جدول زیر سهم تأمین مالی از طریق دولت از کل تأمین مالی صورت گرفته در استان در سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ نشان داده شده است.

جدول ۱۳. سهم دولت در تأمین منابع مالی سرمایه‌گذاری‌ها در استان

سال	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷
کل تأمین مالی (میلیارد ریال)	۱۸۵۳.۵	۳۲۷۲	۳۴۰۱	۳۴۲۶
بودجه عمرانی (میلیارد ریال)	۶۱۲	۸۷۸	۱۴۷۲	۱۵۶۳
سهم منابع دولتی از کل تأمین مالی استان (درصد)	۳۳	۲۷	۴۳	۴۷

منبع: گزارش اقتصادی استان زنجان در سال ۱۳۸۸

ملاحظه می‌شود که طی سال‌های مورد بررسی سهم منابع مالی دولتی از کل سرمایه‌گذاری انجام شده در استان در حال افزایش بوده است و از ۳۳ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۴۷ درصد در سال ۱۳۸۷ افزایش یافته است.

• منابع بانکی:

کل مانده سپرده‌ها و تسهیلات پرداخت شده ریالی و ارزی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری در استان زنجان تا پایان سال ۱۳۸۹ به ترتیب معادل ۲۰۴۱۴ و ۲۷۶۷۳ میلیارد ریال بوده است که نشان می‌دهد بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در استان بیش از ۱۳۵ درصد از سپرده‌های خود را به عنوان تسهیلات پرداخت کرده‌اند. این مسأله خود گویای آن است که در استان تقاضا برای منابع مالی بانک‌ها بسیار بالا است به طوری که بانک‌های استان بیش از منابع خود تسهیلات پرداخت کرده‌اند. این نسبت در سال ۱۳۸۹ برای کل کشور ۹۹ درصد بوده است که نشان می‌دهد در استان زنجان بانک‌ها و مؤسسات اعتباری بیش از میانگین کشور تسهیلات

پرداخت کرده‌اند. در جدول زیر مانده سپرده‌ها و تسهیلات بانک‌ها و مؤسسات اعتباری استان در طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ نشان داده شده است.

جدول ۱۴. مانده سپرده‌ها و تسهیلات بانکی طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۸۹ در استان زنجان (میلیارد ریال / درصد)

سال	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹
مانده سپرده	۹۳۳۶	۱۲۰۵۵	۱۲۱۹۱	۱۵۶۲۸	۲۰۴۱۴
مانده تسهیلات	۹۹۶۱	۱۴۱۲۲	۱۵۰۷۵	۱۹۱۸۴	۲۷۶۷۳
نسبت تسهیلات به سپرده	۱۰۶	۱۱۷	۱۲۳	۱۲۳	۱۳۵

منبع: اداره آمار و داده‌های بانکی بانک مرکزی

ملاحظه می‌شود که در همه سال‌های مورد بررسی نسبت تسهیلات به سپرده بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در این استان بیش از ۱۰۰ درصد بوده و نیز طی این سال‌ها این نسبت افزایش یافته و از ۱۰۶ درصد در سال ۱۳۸۵ به ۱۳۵ درصد در سال ۱۳۸۹ رسیده است.

از آنجا که معلوم نیست که چه نسبتی از تسهیلات اعطایی صرف سرمایه‌گذاری در استان شده و چه نسبتی صرف سایر امور شده است، نمی‌توان گفت که چه بخشی از تأمین مالی سرمایه‌گذاری در استان توسط بانک‌ها انجام شده است. البته باید به این نکته اشاره شود که در کل کشور سهم بانک‌ها از کل تأمین مالی پروژه‌های سرمایه‌گذاری در حدود ۳۵ درصد است که می‌توان همین نسبت را برای استان زنجان نیز در نظر گرفت. در این صورت و با در نظر گرفتن اینکه سهم دولت از تأمین مالی بالغ بر ۴۵ درصد بوده است می‌توان گفت که بیش از ۸۰ درصد تأمین مالی در استان توسط بانک‌ها و دولت انجام شده و سهم سایر روش‌ها ۲۰ درصد بوده است.

• بیمه:

صنعت بیمه دو نقش عمده در نظام تأمین مالی بر عهده دارد:

۱. تجهیز و تخصیص منابع مالی

۲. مدیریت ریسک فرآیندهای تأمین مالی

شرکت‌های بیمه از محل حق بیمه‌های دریافتی اقدام به تأمین مالی سرمایه‌گذاری می‌نمایند. بیمه‌های زندگی مهم‌ترین بخش صنعت بیمه در نظام تأمین مالی است به این دلیل که حق بیمه‌های این نوع بیمه‌ها مدت طولانی‌تری در اختیار شرکت بیمه قرار می‌گیرد.

شرکت‌های بیمه منابع در اختیار خود را یا به طور مستقیم در شرکت‌های مختلف سرمایه‌گذاری می‌کنند و یا به طور غیر مستقیم منابع خود را در بانکها به صورت سپرده بانکی نگهداری می‌کنند و بانکها آن منابع را تخصیص می‌دهند. همچنین آنها از طریق بازار سرمایه و با خرید سهام و اوراق مشارکت منابع خود را به شرکتها تخصیص می‌دهند.

به طور کلی سرمایه‌گذاری شرکت‌های بیمه در بازارهای مالی و پولی به استناد آئین نامه ۶۰ شورای عالی بیمه انجام می‌گیرد. مطابق این قانون، شرکت‌های بیمه موظف هستند حداقل ۳۰ درصد از منابع سرمایه‌گذاری ابتدای دوره را به صورت سپرده‌های بانکی و اوراق مشارکت که با تضمین دولت یا بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران یا سایر بانکها منتشر شده باشد، سرمایه‌گذاری کنند.

میزان حق بیمه تولید شده توسط شرکت‌های بیمه استان طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ و نیز میزان سرمایه‌گذاری انجام شده در استان با احتساب ۳۰ درصدی که قانون برای آنها تعیین کرده است در جدول ۱۵ نشان داده شده است. بعلاوه در این جدول سهم تأمین مالی از طریق بیمه از کل سرمایه‌گذاری استان طی سال‌های مورد بررسی نشان داده شده است.

جدول ۱۵. نقش بیمه در تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌های استان (میلیارد ریال / درصد)

سال	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸
حق بیمه تولیدی	۱۶۰	۲۱۸	۲۸۳	۳۳۸	۴۱۳
میزان سرمایه‌گذاری با احتساب ۳۰ درصد	۴۸	۶۵	۸۵	۱۰۱	۱۲۴
کل سرمایه‌گذاری انجام شده در استان	۱۸۵۳.۵	۳۲۷۲	۳۴۰۱	۳۴۲۶	۴۵۸۰
سهم بیمه در کل تأمین مالی استان (درصد)	۲.۵	۲	۲.۵	۳	۲.۷

منبع: سالنامه آماری کشور

۴-۸- بررسی ویژگی‌های نظام تأمین مالی سرمایه‌گذاری استان و تحلیل و آسیب‌شناسی آن

جهت تحلیل نظام مند ویژگی‌های نظام تأمین مالی استان و ارزیابی نقاط قوت و ضعف آن از چارچوب ماتریس SWOT استفاده شده است. در این چارچوب ابتدا نقاط قوت استان در تأمین مالی سرمایه‌گذاری‌ها تحلیل می‌شود، سپس نقاط ضعف مطمح نظر قرار می‌گیرد. بعد از تحلیل نقاط قوت و ضعف، عواملی مورد بررسی قرار می‌گیرد که خارج از بازار تأمین مالی عمل می‌کنند و برای عملکرد نظام تأمین مالی استان فرصت‌ها و تهدیدهایی را ایجاد می‌کنند.

۸-۴-۱- نقاط قوت در نظام تأمین مالی استان

۱- فعال بودن بورس اوراق بهادار در استان

یکی از شاخص‌های مهم بازار سرمایه در هر استان وجود بورس اوراق بهادار در استان می‌باشد. از سال ۱۳۸۲ به بعد سیاست سازمان بورس اوراق بهادار در کشور ایجاد بورس‌های منطقه‌ای و استانی بوده است. استان زنجان نیز از سال ۱۳۸۳ به بعد شاهد حضور بورس اوراق بهادار در استان بوده است و اتفاقاً بورس استان زنجان به دلایلی نظیر حضور شرکت‌های بزرگ استان در بورس، و صاحب سهام بودن درصد بالایی از مردم استان شاهد رونق خوبی بوده است و همواره یکی از استان‌های موفق در بورس اوراق بهادار بوده است.

۲- وجود شرکت‌های سرمایه‌گذاری در استان

شرکت‌های سرمایه‌گذاری یکی از منابع مهم تجهیز سرمایه‌های خرد جامعه می‌باشند که دارای مزایایی از قبیل کاهش ریسک سهامداران خرد، تضمین رقم سوددهی قابل ملاحظه، سهولت دسترسی به دارایی و نقدشوندگی بالا و... می‌باشند. از این حیث شرکت‌های سرمایه‌گذاری معتبر دارای شعبات گسترده‌ای در استان زنجان هستند و در سال گذشته بازدهی سود این شرکت‌ها بیش از ۵۰ درصد بوده که معادل ۳ تا ۴ برابر سود سالانه بانک‌ها و فعالیت‌های اقتصادی دیگر بوده است. از این جهت می‌توان گفت وجود این شرکت‌ها در استان زنجان و عملکرد مثبت آنها از نقاط قوت استان در بازار سرمایه و تجهیز منابع مالی در استان خصوصاً منابع خرد می‌باشد.

۳- حضور رو به رشد بانک‌های خصوصی در استان

تقریباً اکثر بانک‌های خصوصی معتبر کشور در استان زنجان شعبه دارند و این بانک‌ها سیر رو به رشدی را در استان داشته‌اند. حضور بیشتر بانک‌های خصوصی در شهرستان‌های استان نیز با توجه به کیفیت خدمات این بانک‌ها می‌تواند به تجهیز سرمایه در استان کمک شایانی نماید.

۴- حضور رو به رشد بیمه‌های خصوصی در استان

بیمه‌های خصوصی از طرفی می‌توانند به دلیل بروکراسی آسان‌تر و همچنین رقابت موجود در این حوزه به بهبود فضای کسب و کار در استان کمک شایانی نمایند. از طرف دیگر بیمه‌های مستمری و سرمایه‌گذاری که توسط شرکت‌های بیمه خصوصی ارائه می‌شود به عنوان یک منبع جذب سرمایه‌های خرد در استان بسیار مهم هستند.

۵- رشد تسهیلات اعطایی بانک‌های استان بابت تسهیلات جدید پرداختی بر حسب نوع

عقود اسلامی

تسهیلات اعطایی بانک‌های استان طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ دارای رشد بیش از ۳۰۰ درصدی بوده و از رقم ۴۸۲۵۱۴۸ میلیون ریال در سال ۱۳۸۴ به رقم ۱۵۰۷۴۲۷۰ میلیون ریال در سال ۱۳۸۸ رسیده است که به نوعی می‌تواند نشان‌دهنده رشد سرمایه‌گذاری در استان زنجان باشد. تسهیلات پرداختی یکی از مهم‌ترین منابع بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری می‌باشد.

۶- فراهم نمودن امکان سرمایه‌گذاری مناسب و متنوع در دارایی‌ها و کاهش ریسک در

صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک سهام

صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک شرکت‌هایی هستند که در آن مجموعه‌ای از سهام، اوراق مشارکت و سایر اوراق بهادار نگهداری می‌شوند. در واقع می‌توان آن را به صورت شرکتی در نظر گرفت که در آن افراد مختلف پول‌های خود را روی هم می‌گذارند و در سبدی از اوراق بهادار سرمایه‌گذاری می‌کنند. در نتیجه، شما به جای سرمایه‌گذاری در یک سهم یا اوراق مشارکت خاص در یک صندوق سرمایه‌گذاری مشترک سرمایه‌گذاری می‌کنید. همین تنوع در سرمایه‌گذاری سبب کاهش خطر آن می‌شود و سبب افزایش جذابیت صندوق سرمایه‌گذاری می‌شود. این شرکت‌ها و صندوق‌های مشترک این روزها در استان زنجان رونق خوبی دارند و از بازدهی بالایی نیز برخوردارند.

۷- روند افزایشی متوسط ارزش خرید و فروش روزانه سهام در بازار بورس

از سال ۱۳۸۳ تا کنون بورس اوراق بهادار استان زنجان روند رو به رشدی را در خرید و فروش روزانه سهام تجربه کرده است. جدول زیر نشان‌دهنده تعداد خریداران و فروشندگان سهام در استان زنجان می‌باشد.

جدول ۱۶. عملکرد بورس منطقه‌ای زنجان طی دوره ۱۳۸۳-۱۳۸۹ (هزار سهم / میلیون ریال)

عنوان	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹
خرید	سهم	---	۵۳۲۴۰	۹۷۰۱۸	۱۶۲۷۳۴	۴۲۰۶۹۷	۵۰۸۰۴۶
	ارزش	---	۱۷۷۰۸۸	۴۲۷۱۷۸	۵۴۶۰۶۲	۳۴۹۱۰۰۷	۱۰۶۰۷۲۷
فروش	سهم	---	۴۷۸۷۸	۸۳۹۳۹	۱۴۱۵۵۵	۱۶۰۸۳۱	۴۱۳۱۲۱
	ارزش	---	۱۸۹۸۷۹	۴۱۰۵۵۳	۴۵۸۶۳۳	۴۵۶۸۵۱	۸۹۳۸۸۱
خرید و فروش	تعداد سهام و حق تقدم مبادله شده	۲۲۲	۱۰۱۱۱۸	۱۸۰۹۵۷	۳۰۴۲۸۹	۵۸۱۵۲۸	۹۲۱۱۶۸
	ارزش کل مبادلات و حق تقدم	۹۳۳۹	۳۶۶۶۹۷	۸۳۷۳۷۱	۱۰۰۴۶۹۵	۳۹۴۷۸۵۹	۱۹۵۴۶۰۹
تعداد خریداران		۱۲۰۲	۲۷۴۴۲	۳۴۸۶۹	۴۶۷۳۷	۴۰۳۱۲	۵۱۱۲۲
تعداد کدهای ایجاد شده		۳۰۹	۴۴۱۹	۴۹۹۳	۶۷۱۰	۳۶۰۸	۲۰۸۰
تعداد روزهای کاری		۱۳	۲۴۴	۲۳۹	۲۴۲	۲۳۸	۲۴۴
تعداد شرکت های مشمول در بورس		۴۲۶	۴۳۲	۴۱۷	۴۱۶	۳۴۶	۳۳۷
رتبه بورس منطقه‌ای زنجان		---	۹	۷	۷	۶	۸
							۱۰

منبع: بورس منطقه‌ای زنجان

۸-۴-۲- نقاط ضعف در نظام تأمین مالی استان

۱- پائین بودن درآمد سرانه و ظرفیت پس‌انداز در استان

یکی از شاخص‌های مهم توسعه‌یافتگی، درآمد سرانه می‌باشد. درآمد سرانه استان زنجان یکی از پائین‌ترین درآمدهای سرانه در بین استان‌های کشور می‌باشد. در سال ۱۳۸۷ شکاف درآمد سرانه استان با متوسط درآمد سرانه کشور ۳۷ درصد بوده است. پائین بودن درآمد سرانه در استان زنجان تبعاتی از قبیل کاهش نرخ پس‌انداز و نرخ سرمایه‌گذاری را دارد و لذا یک نقطه ضعف اساسی در زمینه سرمایه‌گذاری محسوب می‌شود.

۲- تفاوت هزینه تمام شده جذب سپرده در بخش خصوصی و دولتی

به دلیل گردش وجوه نهادهای دولتی در بانک‌های دولتی، بانک‌های دولتی بخشی از وجوه خود را می‌توانند بدون هزینه زیاد تأمین نمایند در حالی که بخش خصوصی از چنین فرصتی برخوردار نیست. به همین دلیل هزینه تمام شده جذب سپرده در بخش خصوصی و دولتی متفاوت است. انتظار می‌رود با اعطای آزادی عمل به دستگاه‌های دولتی در انتخاب بانک زمینه رقابت منصفانه‌تر میان بانک‌های خصوصی و دولتی برقرار گردد.

۳- ضعف بدنه کارشناسی بانک‌ها در ارزیابی فنی، اقتصادی طرح‌ها

با توجه به تنوع زمینه درخواست تسهیلات و تعداد محدود کارشناسان شاغل در بانک‌ها و عدم وجود یک بانک اطلاعاتی معتبر برای ارزیابی طرح‌ها، برای کارشناسان موجود در بانک‌ها امکان ارزیابی دقیق اقتصادی طرح‌های پیشنهادی به بانک‌ها در یک زمان معقول وجود ندارد و لذا ممکن است یک طرح دارای توجیه اقتصادی رد شود و یا بر عکس به طرح‌های فاقد توجیه اقتصادی تسهیلات اعطاء شود. افتتاح شعب تخصصی و یا برون سپاری کارشناسی و ارزیابی طرح‌ها به شرکت‌های تخصصی از راهکارهای حل این معضل می‌باشد.

۴- عدم استفاده از توان کارشناسی شرکت‌های مشاوره‌ای ارزیابی طرح

وجود شرکت‌های مشاوره‌ای و گسترش آن می‌تواند نقص بدنه کارشناسی بانک‌ها را مرتفع نماید مشروط بر آنکه این شرکت‌ها صرفاً برای تکمیل پرونده اخذ تسهیلات برای مشتری ارزیابی طرح را انجام نداده و بطور واقعی ارزیابی اقتصادی یک پروژه را به منظور سرمایه‌گذاری مورد مطالعه و مذاقه قرار داده و نظر کارشناسی خود را اعلام نمایند. بدین ترتیب علاوه بر یک مشاور برای مشتری یک مشاور برای بانک‌ها هم خواهند بود. و البته بانک‌ها هم باید متقابلاً به نظر کارشناسی این شرکت‌های معتبر وقع نهاده و در پرداخت تسهیلات بر این طرح‌ها تسریع و تسهیل نمایند.

۵- نبود پایگاه اطلاعاتی مشترک بین بانک‌ها در مورد اعتبار سنجی و سوابق مشتریان

یکی از معضلات اصلی سیستم بانکی در کشور فقدان یک پایگاه اطلاعاتی است که شایستگی و رتبه اعتباری مشتریان را بررسی و اعلام کند. نبود این پایگاه موجب می‌شود یک مشتری بد حساب یک بانک به مشتری بد حساب یک بانک دیگر مبدل شود و در مقابل یک مشتری معتبر و توانمند امکان اخذ وام از سیستم بانکی را نداشته باشد.

۶- سطح بالای تسهیلات تکلیفی در استان

بنا به تعریف، تسهیلات تکلیفی به آن دسته از وام‌هایی گفته می‌شود که با معرفی از طرف دولت، حتی اگر طرح توجیه اقتصادی هم نداشته باشد، بانک موظف به پرداخت آن است.

روند رو به افزایش اعطای تسهیلات تکلیفی بانک‌های دولتی استان طی سال‌های گذشته و افزایش نسبت مصارف به منابع این بانک‌ها و تحمل جریمه ۳۴ درصدی بانک مرکزی گواه انحراف این مؤسسات از

اهداف تعیین شده برای مؤسسات انتفاعی است. بالا بودن تسهیلات تکلیفی که بعضاً توجیه اقتصادی ندارند نه تنها موجب انحراف بانک‌ها و مؤسسات مالی از اهداف خود می‌شوند، بلکه اعتبارات باقی مانده برای سایر سرمایه‌گذاران خصوصی را کاهش می‌دهد.

۷- سطح بالای معوقات بانکی

معوقات بانکی یکی از شاخص‌های تشخیص ضعف سیستم بانکی و ضعف سرمایه‌گذاری در استان می‌باشد. میزان معوقات بانکی در پایان پائیز ۱۳۸۹ معادل ۲۲۸۹۲۰۴ میلیون ریال می‌باشد که نسبت به اعتبارات استان رقم قابل ملاحظه‌ای می‌باشد. یکی از دلایل عمده بوجود آمدن معوقات بانکی کمبود ارزیابی‌های فنی-اقتصادی پیش از اعطای تسهیلات می‌باشد.

۸- بروکراسی پرهزینه در فرآیند دریافت اعتبار

در مراحل دریافت اعتبار، سرمایه‌گذاران با مشکلات عدیده‌ای روبرو می‌شوند که یکی از مهم‌ترین این مشکلات، بروکراسی پرهزینه در فرآیند دریافت اعتبار می‌باشد. تعداد زیاد استعلام‌ها، مشکلات مربوط به وثیقه، دردسرهای ناشی از یافتن ضامن معتبر و ... از این قبیل مشکلات می‌باشد. در بخش سوم سند (سنجش فضای کسب و کار و سرمایه‌گذاری) این نتیجه به دست آمد که ۶۱ درصد پاسخ دهندگان دسترسی به منابع مالی را به عنوان یک مانع عمده در زمینه سرمایه‌گذاری قلمداد کرده‌اند. نکته دیگر در این ارتباط شکایت‌های واصله به ستاد سرمایه‌گذاری استان است. در کنار زمین‌های دارای معارض و مجوزها، دشواری در کسب اعتبار بیشترین فراوانی را در موضوع شکایات دارد. کاهش مراحل اعطای تسهیلات و یا سرعت بخشیدن به این فرایند باید از مهم‌ترین الویت‌های نظام بانکی باشد.

۹- افزایش حجم تسهیلات مشارکتی در مقابل تسهیلات مبادله‌ای

تعیین سقف سود در عقود مبادله‌ای تمایل مؤسسات انتفاعی مالی (بانک‌ها) را به گسترش عقود مشارکتی که تعیین نرخ سود آن توافقی است، گسترش داده است. این اتفاق نامبارک اعطای تسهیلات بلندمدت (مبادله‌ای) را به اعطای تسهیلات کوتاه مدت (مشارکتی) مبدل کرده است. به نحوی که هر یک از مشتریان برای تأمین نیاز بلند مدت خود باید یک وام کوتاه مدت را چند بار تکرار نماید. بدین ترتیب وام خود را با نرخ بالاتر و با طی چند بار مراحل اداری دریافت نموده است، یعنی وامی را که قبلاً طی یک عقد مبادله‌ای دریافت می‌کرده است، در این شرایط طی چند عقد مشارکتی دریافت می‌کند.

۸-۴-۳- فرصت‌های قابل استفاده در نظام تأمین مالی استان

۱- وجود شرکت‌های ارزیابی طرح

ارزیابی مالی- اقتصادی پروژه از مهمترین ارکان تصمیم‌گیری در مورد مطلوبیت و یا عدم مطلوبیت انجام آن پروژه و یا معیاری جهت مقایسه دو یا چند پروژه با یکدیگر می‌باشد. فرمول‌ها و روش‌های معمول در اقتصاد مهندسی از جمله روش‌های ریاضی برای ساده کردن مقایسه اقتصادی پروژه‌هاست که مدیران از آن در تصمیم‌گیری جهت انتخاب پروژه‌های مناسب استفاده می‌کنند. وجود امکان ارزیابی پروژه‌ها در استان یکی از عوامل مهم در تضمین سودآوری پروژه‌ها و همچنین پائین آمدن ریسک پروژه‌ها می‌باشد لذا برخورداری از شرکت‌های ارزیابی طرح و برخورداری کارشناسان معتبر و زبده در رشته‌های مرتبط یکی از فرصت‌های تعمیق سرمایه‌گذاری در استان است.

۲- آشنایی مردم با بازار سرمایه

از دیرباز به دلیل وجود شرکت‌های بزرگ معدنی و معادن بزرگ سرب و روی در منطقه و حضور این شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار و همچنین توزیع سهام کارخانجات بین کارگران، مردم استان آشنایی خوبی با سهام و بازار سهام دارند و تغییرات مثبت آن باعث ورود مردم به بازار سرمایه گردیده است. چنانچه مشاهده می‌شود، صاحبان سهام در مناطق مرتبط با کارخانجات سرب و روی گسترده‌تر از مناطق کشاورزی (مثل طارم) است. نشان گستردگی آشنایی مردم با بازار بورس فقط استقبال مردم از کلاس‌های آموزشی بورس در مناطق مختلف استان نیست، بلکه شاید در کمتر شهری از شهرهای کشور شاهد تراکت‌های خرید و فروش سهام در پشت شیشه‌های آژانس‌های مسکن باشیم. با توجه به این فرصت می‌توان گفت که استراتژی پذیرهنویسی سهام کارخانجات بزرگ استان می‌تواند با استقبال خوب مردم روبه‌رو شود که به تجهیز منابع خرد مردم در این صنایع کمک کند.

۳- وجود فرصت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه‌های صنایع غذایی (تبدیلی کشاورزی) و صنعت و معدن

وجود مزیت‌هایی در استان مانند منطقه حاصلخیز شهرستان‌های ابهر، خرمدره و راه‌های مواصلاتی متعدد زمینی، ریلی، هوایی. وجود صنایع بالا دستی و معدن گسترده رو زمینی و زیرزمینی منطقه، همچنین همجواری با بازارهای مصرف بزرگ استان‌های شمالی و شمال غربی و دسترسی آسان به مرزهای غربی کشور فرصت‌های سرمایه‌گذاری متعددی را برای این استان فراهم کرده است.

الف) صنایع غذایی (صنایع تبدیلی کشاورزی)

گرچه با حضور شهرستان طارم که عوام و خواص آن منطقه را هندوستان استان می نامند سخن از گسترش صنایع غذایی در شهرستان های ابهر و خرمدره به میان آوردن شاید زیبنده نباشد. اما ویژگی خاص آب و هوایی طارم با هوایی نسبتاً گرم در میان سایر مناطق سردسیر پیرامون خود (زنجان، قزوین، خلخال و ...) همچنان با بارش فراوان جوی و رودخانه پر آب قزل اوزن (در اکثر ماه های سال) ویژگی ای را بوجود آورده است که ایجاد صنایع غذایی را در آن منطقه با چالش مواجه می کند. چراکه لازمه شکل گیری صنایع غذایی یا صنایع تبدیلی کشاورزی وجود محصول کشاورزی انبوه و ارزان است در حالی که محصول شهرستان طارم نوبرانه و گران است و محصول نوبرانه سریع به بازار مصرف منتقل می گردد. لذا منطقه طارم به جای صنایع غذایی راه های هموار می خواهد تا دسترسی به بازار مصرف را تسهیل نماید.

اما گستردگی محصولات کشاورزی (خصوصاً باغی) در شهرستان ابهر و خرمدره در فصل محصول و امکان از بین رفتن آن گسترش صنایع تبدیلی را در این شهرستان ها ایجاب می کند. مضافاً اینکه راه زمینی و ریلی تهران به شمال غرب کشور از این دو شهرستان می گذرد و علاوه بر ویژگی های اقلیمی بر مزیت های این دو شهر برای توسعه صنایع غذایی و ارسال آن به بازار مصرف و صادرات افزوده است.

ب) صنعت

با وجود کارخانجات ایران ترانسفو، پارس سوئیچ، و سایر تولیدکنندگان تجهیزات برقی می توان به تبدیل نمودن استان به قطب سازندگان تجهیزات برقی در کشور امعان نظر نمود. کلیه محصولات وابسته به صنعت برق با توجه به زیر ساخت ارتباطی استان قابلیت تولید و انتقال آسان و ارزان به بازار مصرف را دارند.

ج) معدن

بهره برداری از معادن متنوع و گوناگون استان با ایجاد صنایع وابسته آن از فرصت های سرمایه گذاری استان به شمار می آید. وجود ذخایر معدنی آهن، طلا، بوکسیت و سنگ های ساختمانی و ... که بعضاً به بهره برداری رسید و قسمت اعظم آن تا کنون مورد توجه قرار نگرفته است. البته در بهره برداری از معادن به انتخاب روش نوین و کارا در انتخاب سطح تکنولوژی باید توجه داشت.

۴- توسعه ابزارهای جدید در بازارهای مالی

با توجه به عدم آشنایی مردم استان با ابزارهای جدید بازار مالی، فرهنگ پس انداز و سرمایه گذاری به شکل گسترده در استان چهره نبسته است. گرچه ساکنان مناطق دندی و ماهنشان عمدتاً سهامدار معدن و کارخانجات مرتبط با سرب و روی بوده و از طریق بازار بورس آشنا شده و کم و بیش در این بازار فعالیت می نمایند، اما به نظر می رسد مردم طارم با پس انداز و سرمایه گذاری درآمد حاصل از افزایش یک باره قیمت بعضی از اقلام محصولات کشاورزی (مانند سیر در سال جاری) خود بیگانه اند. لذا معرفی ابزارهای جدید بازارهای مالی مانند صکوک و... می تواند در جذب سرمایه گذاری مردم خصوصاً به هنگام افزایش محصولات کشاورزی فرصتی برای بازار سرمایه باشد. در کل شبکه استانی و همچنین سایر نهادهای متولی می توانند در این خصوص آموزش های لازم را به مردم بدهند تا استان از مزیت های این ابزارهای مالی جدید بیش از پیش بهره مند گردد.

۵- وجود قانون بیمه مسئولیت و امکان تسری آن به مانده تسهیلات بانکی

در تعریف بیمه مسئولیت آمده است که «بیمه مسئولیت مدنی عقدی است که به موجب آن بیمه گر به ازای دریافت حق بیمه مقرر از بیمه گزار متعهد است در صورت تحقق خطر موضوع بیمه، خسارت وارد به اشخاص ثالث را جبران کند». افزایش تسهیلات معوق و غیر جاری بانکها در سال های اخیر، تجدید منابع بانکها برای اعطای تسهیلات جدید را با مخاطره روبه رو کرده است. تسری بیمه مسئولیت به تسهیلات اعطایی و اطمینان خاطر واسطه های مالی در اعطای تسهیلات، گردش وجوه را در بازارهای مالی روان می نماید و فرصت جدیدی را برای بازار سرمایه فراهم می آورد.

۳- زمینه حضور بانک های سرمایه گذاری در استان

شاید یکی از علل افزایش تسهیلات غیر جاری در بانکها علاوه بر اعطای تسهیلات تکلیفی، عدم توان کارشناسی بانکها در ارزیابی طرح های متنوع سرمایه گذاری باشد که با تخصیص شدن بانکها در زمینه های مشخص و تمرکز کارشناسان هر بانک بر زمینه فعالیت معین می تواند در ارزیابی صحیح طرح، و توان بازپرداخت اقساط بسیار مؤثر باشد. لذا شکل گیری بیشتر بانکها به شکل تخصصی و حضور آنها در استان می تواند فرصت مناسبی برای بازار سرمایه باشد. حضور موفق بانک صنعت و معدن در استان نوید دهنده فرصت های مناسب برای حضور سایر بانک های تخصصی در استان می باشد.

۴- زمینه‌های ایجاد شعب تخصصی بر اساس مزیت‌های استان

با تشکیل شعب تخصصی هر بانک با توجه مزیت‌های استان، تشخیص اعتبار مشتری و شناخت زمینه‌های سرمایه‌گذاری در استان سهل تر می‌شود به نحوی که شعب می‌توانند موضوعات دارای صرفه اقتصادی را به مشتریان واجد شرایط خود پیشنهاد دهند و در یک تعامل سازنده به رشد شکوفایی اقتصاد استان کمک نمایند. با توجه به وجود شهرک صنعتی تخصصی سرب و روی در استان و همچنین فراگیر بودن فعالیت‌هایی مثل کشاورزی و صنایع تبدیلی در استان زنجان و همچنین امکانات توسعه گردشگری می‌توان انتظار داشت که افتتاح شعب تخصصی توسط بانک‌های بزرگ و معتبر در استان با استقبال چشمگیر فعالین این عرصه‌ها مواجه گردد.

۵- زمینه‌های حضور سرمایه‌گذاران خارجی در استان

وجود زیرساخت‌های ارتباطی مناسب (جاده‌ای، ریلی و هوایی)، نیروی کار خوب و نسبتاً ارزان، وجود صنایعی در استان که توسعه صنایع پایین دستی خود را ایجاب می‌کند مثل صنعت نساجی (ریسندگی) و برق و ... و ظرفیت‌های گردشگری می‌تواند سرمایه‌گذاری در این استان را برای سرمایه‌گذاران خارجی مقرون به صرفه کند. نظام مالیاتی، چسبیدگی قانون کار، بوروکراسی فزاینده، فساد مالی و اقتصادی، تأخیر در صدور ویزا و حمایت غیر قانونی از کپی رایت بزرگترین موانع جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران هستند. (بانک و اقتصاد، ش ۵۷، ص ۶). علاوه بر این، زمین‌های دارای معارض و دشواری اخذ مجوزهای لازم از جمله موانع عمده جذب سرمایه‌گذار در استان می‌باشد.

۸-۴-۴- تهدیدهای نظام تأمین مالی در استان

۱- دفاتر مرکزی بسیاری از شرکت‌ها در خارج از استان قرار دارند

حضور دفاتر مرکزی بسیاری از شرکت‌های بزرگ استان در سایر شهرها خصوصاً تهران و به تبع آن ایجاد و گردش حساب‌های جاری شرکت‌ها در آن شهرها، موجب شده است تا گردش مالی مرتبط با استان به جای بانک‌های استان عمدتاً در بانک‌های تهران باشد. این اتفاق موجب می‌شود توان مالی بانک‌های استان کاهش یابد و از طرف دیگر بر میزان اشتغال نیز در استان تأثیر بگذارد.

۲- نبود استراتژی مسلط توسعه و سرمایه‌گذاری در استان

وجود چراغ راه، رهپویان را به راهی واحد هدایت می‌کند. نبود استراتژی مسلط توسعه یک سردرگمی در برنامه‌ریزی‌ها و ارایه تسهیلات متناسب با آن در استان شکل داده است، و واسطه‌های مالی معیاری برای انتخاب از دو درخواست مشابه با شرایط یکسان را که زمینه فعالیت متفاوت دارند، ندارند. این باعث عدم تمرکز در توسعه فعالیت‌های دارای مزیت استان می‌گردد. البته این معضل بیشتر یک مسأله ملی می‌باشد تا استانی اما متغیرهایی نظیر بی‌ثباتی‌های مدیریتی و انتخاب مدیران غیربومی در استان باعث تغییر برنامه‌ها و استراتژی‌های استان می‌شود.

۳- نبود پایگاه داده به روز شده در مورد صنایع و تولیدات استان

جملاتی از این قبیل که «این طرح دارای توجیه اقتصادی نیست»، «انجام این طرح در استان اشباع شده است» و نظایر آن از جملاتی است که ممکن است که سرمایه‌گذار از یک بانک بشنود و طرح خود را برای بانک دیگری ارایه کند و تسهیلات لازم را از آن بانکها دریافت کند. کدام بانک درست عمل کرده است بانکی که تسهیلات را اعطا ننموده یا بانکی که تسهیلات را اعطاء نموده است. به دلیل فقدان یک پایگاه داده بروز شده بررسی صحت و سقم تصمیم بانکها دشوار است و فقط با گذشت زمان معلوم می‌شود که این طرح واقعاً توجیه اقتصادی داشته است یا خیر؟ در کل یکی از عمده مشکلات استان نبود پایگاه داده‌های آماری به روز شده می‌باشد که حتی مدیران استان را نیز دچار سردرگمی کرده است. هیچ پایگاه اطلاعاتی مشخص و واحدی در استان وجود ندارد که مورد وثوق همه افراد اعم از مدیران دولتی، سرمایه‌گذاران و یا پژوهشگران و دانشجویان باشد.

۴- دخالت نهادهای غیر مرتبط در امور بانکی

مردمی بودن ساختار اداری کشور ما ایجاب می‌کند که مردم برای رفع موانع پیش روی به نهادهایی چون فرمانداری، دفتر امام جمعه، و دفتر نماینده مجلس مراجعه کنند، و مجاب نمایند که از ایشان دست نوشته‌ای دریافت نمایند یا با مسئول بانکی تماس تلفنی برقرار کنند. بدیهی است در بررسی‌های اقتصادی، طرح این نوع توصیه‌ها پشتوانه علمی و اقتصادی ندارد. این مسأله در سطح استان زنجان نیز رواج دارد. خود این مسأله ریشه بروز ناهنجاری‌های اقتصادی دیگری از قبیل افزایش مطالبات معوق بانکی می‌باشد.

۵- عدم توانایی یا تمایل مشتریان به بازپرداخت مطالبات

اگر وثیقه مکفی یا معتبر در مقابل اعطای تسهیلات دریافت نشده باشد، یا قانون به نحوی باشد که مشتری بتواند در مقابل وثیقه تحویلی اقساط خود را نپردازد و یا اقدام حقوقی برای اجرائیات حقوقی بلا اثر باشد و یا پروژه سرمایه‌گذاری شده به درستی در ابتدا تجزیه و تحلیل فایده - هزینه نشده باشد، مشتریان تمایل یا توان بازپرداخت اقساط را نخواهد داشت.^۲

۶- عدم تخصص وام‌گیرندگان در موضوع درخواست وام

بعضی از وام‌های اعطا شده در استان به کسانی تعلق گرفته است که تخصص انجام کار مورد درخواست را نداشته و تجربه و دانش آن را نیاموخته‌اند و در حین کار توان جذب نیروهای متخصص را نداشته‌اند. لذا سرمایه‌گذاری ایشان توأم با موفقیت نمی‌باشد. در این حالت ممکن است اعتبارات تخصیص یافته با شکست و برگشت‌ناپذیری سرمایه مواجه شود.

۷- مشخص نبودن پارامترهای سرمایه‌گذاری در بلند مدت (پارامترهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی)

اصولاً ارزیابی اقتصادی طرح‌ها با فرض ثبات سایر شرایط انجام می‌پذیرد و زمانی که برای یکی از متغیرها حالت‌های مختلفی متصور باشد، سناریوهای مختلف برای طرح تنظیم می‌گردد. اما اگر تعداد متغیرهای چند حالتی زیاد باشد یا متغیر مورد نظر حالتی را به خود بگیرد که در تجزیه و تحلیل‌های فرض نشده است آن ارزیابی اقتصادی را بلا اثر می‌کند. نوسانات بودجه و بی انضباطی مالی، مشخص نبودن قیمت حامل‌های انرژی در بلندمدت، تغییرات سالانه سیاست‌های بانکی و اعتباری و نظایر آن از قوت ارزیابی اقتصادی طرح‌ها در بلند مدت می‌کاهد. بی‌ثباتی این متغیرها سرمایه‌گذاران را دچار تردیدهای گسترده‌ای می‌نماید تا آنجا که سرمایه‌ها به سمت بازارهایی با بازدهی بیشتر مانند بازار طلا و ارز سوق داده می‌شوند.

۸- بی‌ثباتی سیاست‌های کلان حاکم بر سیستم بانکی

سرمایه‌گذاری یکی از فعالیت‌هایی است که وابستگی زیادی به محیط خود دارد. معمولاً سرمایه‌گذاری بسیار زیاد به امنیت وابسته است. یکی از انواع امنیت، امنیت در قوانین و مقررات و سیاست‌های دولت است. هر

^۲. گاهی مشاهده می‌شود که افراد یک روستا تصمیم جمعی می‌گیرند که اقساط خود را بازپرداخت نکنند یا مسئولان تصمیم می‌گیرند بدهی آنها را ببخشند. مواردی از این دست ریشه در فقدان یا ضعف حقوق معتبر اعتباردهندگان دارد و نه تنها مایه ضعف نظام تأمین مالی و کاهش انگیزه اعتباردهی است بلکه در بلند مدت باعث افزایش هزینه برای اعتبارگیرندگان نیز می‌باشد.

چه سیاست‌های دولت و حاکمیت بی‌ثبات‌تر و وضعیت اقتصادی یک کشور متلاطم‌تر باشد امنیت سرمایه‌گذاری پائین‌تر خواهد بود. تعیین سود تسهیلات، آوازه یک رقمی شدن آن، تسهیلات تکلیفی، اعلام تسهیلات زود بازده و... بدون توجه به توان سیستم بانکی و آثار این تصمیمات بر متغیرهای بانکی، تهدیدی جدی برای فعالیتهای اعتباری است.

۹- تحریم اقتصادی و تبعات آن بر سیستم بانکی

تحریم اقتصادی موجب شده است تا در بسیاری از زمینه‌ها اقتصاد کشور با محدودیت‌هایی مواجه شود. عدم گشایش اعتبارات خارجی و جابه‌جایی وجوه بین بانک‌های داخلی و خارجی و محدودیت‌های اعمال شده بر بازرگانی کشور و... نظام بانکی را به شدت متأثر کرده است. مهم‌ترین تأثیر آن بر بازار سرمایه محدود شدن ورود سرمایه‌ها به کشور و خروج سرمایه‌ها از آن و یا ورود ارز حاصل از صادرات به کشور و یا خروج ارز جهت خرید کالاهای سرمایه‌ای از خارج کشور می‌باشد.

۱۰- حذف یارانه‌ها و افزایش مانده تسهیلات غیر جاری

یکی از مهم‌ترین آثار هدفمند کردن یارانه‌ها در کوتاه مدت، افزایش هزینه‌های تولید خصوصاً در تولیدات انرژی بر (مانند صنایع روی و صنایع تبدیلی کشاورزی) است. بالا رفتن هزینه‌های تولید موجب کاهش سود و در بعضی صنایع با توجه به تکنولوژی فرسوده، باعث زیان ده شدن این صنایع می‌گردد. زیان ده شدن صنایع باعث عدم توانایی در بازپرداخت بدهی‌ها و همچنین تعدیل نیروی کار می‌گردد که در هر دو صورت آثاری منفی بر بازار سرمایه استان دارد.

۱۱- عدم صدور بیمه کشاورزی توسط بیمه‌های تجاری

بیمه محصولات کشاورزی اطمینان بازپرداخت اقساط را فراهم می‌آورد و بدین ترتیب علاقمندی بانک‌ها را به اعطای وام‌های کشاورزی افزایش می‌دهد. نوسانات دمایی و همچنین ناامنی طبیعی در جغرافیای کشور ما همیشه موجب بالا رفتن ریسک محصولات کشاورزی در کشور شده است. وجود بیمه‌های کشاورزی موجب پوشش این ریسک و افزایش سرمایه‌گذاری در این حوزه خواهد شد.

جدول ۱۷. نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای بازار سرمایه در استان زنجان

۸-۵- بررسی و تحلیل سیاست‌های مالی دولت و تأثیر آن در تحریک و یا تحدید توسعه رشته‌های مختلف فعالیت

دولت از طریق ابزارهای مالی خود می‌تواند فعالیت‌های اقتصادی را تحدید یا تحریک نماید. ابزارهای مالی دولت به دو دسته کلی ابزارهای درآمدی و هزینه‌ای تقسیم می‌شود. وجه غالب ابزارهای درآمدی دولت مالیات‌ها (شامل انواع مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم) است. مالیات‌ها نه تنها به طور مستقیم فعالیت‌های اقتصادی را متأثر می‌کنند بلکه درآمدهای لازم برای مخارج عمرانی و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای را نیز مهیا می‌کنند. ابزار هزینه‌ای دولت هم عمدتاً بودجه‌های عمرانی استان است. ضمن اینکه بودجه‌های عمرانی استان باید با سطح توسعه یافتگی و نیازهای بودجه‌ای استان تناسب داشته باشد، باید به طور منظم به موارد مصرف تخصیص داده شود و برنامه منظمی برای تخصیص منابع بین امور مختلف داشته باشد تا نقش معناداری در تحریک و تشویق فعالیت‌های اقتصادی داشته باشد.

در ادامه این قسمت ابتدا درآمدهای مالیاتی دولت، سهم انواع مالیات‌ها از درآمدهای مالیاتی، روند تحولات درآمدهای مالیاتی، و نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید استان ارزیابی می‌گردد و سپس مخارج دولت با تأکید بر بودجه‌های عمرانی استان تحلیل می‌شود. در قسمت اخیر سهم استان از بودجه‌های عمرانی، درصد تکمیل طرح‌های عمرانی و دلایل تأخیر در اجرای پروژه‌های عمرانی بررسی می‌گردد.

۸-۵-۱- درآمدهای مالیاتی استان زنجان

در این قسمت درآمدهای مالیاتی استان زنجان به تفکیک اجزای آن بررسی می‌شود. در جدول ۲۰ کل درآمدهای مالیاتی استان و اجزای آن منعکس گردیده است.

در سال ۱۳۸۴، ۱۳۶/۴ درصد و در سال ۱۳۸۸، ۱۰۷/۱ درصد از کل درآمدهای استانی مصوب محقق شده است. درآمدهای مالیاتی استان زنجان در سال ۱۳۸۴، ۴۲۶۴۶۹ میلیون ریال بوده است که تا سال ۱۳۸۸ به ۱۰۲۵۶۵۷ میلیون ریال افزایش یافته است. از کل وصولی درآمدهای مالیاتی در سال ۱۳۸۸، ۸۲۴۷۷۱ میلیون ریال مالیات مستقیم و مابقی وصول مالیات غیر مستقیم بوده است. مالیات‌های مستقیم طی دوره مورد بررسی به طور متوسط ۲۵/۸ درصد و مالیات‌های غیر مستقیم ۵۱/۳ درصد رشد داشته است. طی سال‌های ۸۸-۱۳۸۴، متوسط سهم مالیات‌های مستقیم و غیر مستقیم از کل درآمدهای مالیاتی به ترتیب ۸۱/۲ و ۱۸/۸ درصد بوده

است. افزایش سهم مالیات‌های غیر مستقیم در درآمدهای عمومی و درآمدهای مالیاتی طی دوره عمدتاً به دلیل اجرایی شدن قانون مالیات بر ارزش افزوده بوده است.

در سال ۱۳۸۴، با توجه به رقم مصوب و عملکرد، میزان تحقق درآمدهای مالیاتی ۱۴۳ درصد بوده و برای سال ۱۳۸۸، ۱۱۱/۲ درصد بوده است. در سال ۱۳۸۸، عملکرد مالیات‌های مستقیم نسبت به مصوب ۹۸ درصد و مالیات‌های غیر مستقیم ۲۵۳/۳ درصد بوده است.

روند مالیات بر شرکت‌ها نشان می‌دهد که در طول این سال‌ها این مالیات به طور متوسط ۵ درصد رشد داشته است و سهم آن از کل مالیات دریافتی تا سال ۱۳۷۹ دارای روند افزایشی بوده است به طوری که در سال ۱۳۷۹ به بیشترین میزان سهم خود از کل درآمد مالیات یعنی ۶۶ درصد از کل درآمد مالیاتی رسیده است اما به تدریج در سال‌های بعد سهم آن کاهش یافته، به طوری که در سال ۱۳۸۴ به ۴۲ درصد از کل درآمد مالیاتی رسیده است. مالیات بر شرکت‌ها در بیشتر سال‌ها بیشترین سهم را نسبت به سایر مالیات‌ها به خود اختصاص داده است.

با توجه به اینکه در طول برنامه سوم و چهارم بیشترین تسهیلات پرداختی بانک‌ها صرف بخش خدمات شده است و در مقابل سهم بخش صنعت و معدن ناچیز بوده است، سهم عمده مالیات بر شرکت‌ها در درآمدهای مالیاتی علامت مناسبی از حیث سهولت کسب و کار در استان زنجان نیست. به عبارت دیگر، از عوامل تأثیر گذار بر عدم سرمایه‌گذاری مناسب در بخش صنعت و معدن، تخصیص بیشتر منابع بانکی به بخش خدمات و دریافت بخش غالب درآمدهای مالیاتی از شرکت‌های تولیدی است. به دلیل اینکه در بخش خدمات فرار مالیاتی بیشتر است و از طرفی سود حاصل از سرمایه‌گذاری نیز سریعتر و با نااطمینانی کمتر به دست می‌آید، سرمایه‌گذاری در بخش خدمات رشد زیادی داشته باشد.

مالیات بر درآمد در طول دوره ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۴ دارای نرخ رشد متوسط ۴ درصد بوده است. سهم این مالیات از کل درآمدهای مالیاتی در سال ۱۳۷۶، ۴۴ درصد از کل درآمدهای مالیاتی بوده است اما این سهم به تدریج در طول برنامه سوم و چهارم کاهش یافته است و تا پایان برنامه چهارم توسعه به ۳۳ درصد از کل درآمدهای مالیاتی رسیده است.

مالیات بر ثروت و مالیات بر واردات سهم ناچیزی از درآمدهای مالیاتی را شامل می‌شود و سهم این مالیات‌ها از کل درآمد مالیاتی در طول برنامه سوم و چهارم چندان دستخوش تغییرات نمی‌شود و مالیات بر ثروت حدود ۰/۰۵ درصد و مالیات بر واردات ۰/۰۰۱ درصد از کل درآمد مالیاتی را به خود اختصاص داده‌اند.

مالیات بر مصرف و فروش در سال‌های ابتدایی برنامه سوم سهم بسیار ناچیزی از کل درآمد مالیاتی را داشت اما به تدریج در طول برنامه سوم و چهارم سهم این مالیات افزایش یافت به طوری که در پایان برنامه چهارم توسعه سهم مالیات بر مصرف و فروش حدود یک پنجم از کل درآمد مالیاتی را شامل می‌شود. مقایسه رشد درآمدهای مالیاتی استان با نرخ تورم طی سال‌های ۸۸-۱۳۸۴ نشان می‌دهد که رشد درآمدهای مالیاتی بیشتر از نرخ تورم بوده است. ولی در سال ۱۳۸۷ رشد درآمدهای مالیاتی به میزان کمتر از نرخ تورم در این سال رشد داشته است که این امر عمدتاً به دلیل بالا بودن سهم شرکت‌های معدنی استان، در تأمین مالیات بر شرکت‌ها و کاهش فعالیت این شرکت‌ها به دلایل متعدد (نظیر تأثیر پذیری از کاهش قیمت فلز روی در بازار جهانی) بوده است. رشد درآمدهای مالیاتی در سال ۱۳۸۸، نیز بیش از نرخ تورم در این سال بوده است.

نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی که به عنوان شاخصی برای تعیین ظرفیت بالقوه یا توان مالیاتی استفاده می‌شود طی سال‌های ۸۶-۱۳۸۴، به طور متوسط ۲/۹ درصد بوده است که نسبت به میانگین کشوری (۷/۸ درصد) در سطح پایینی قرار دارد. نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی استان در سال ۱۳۸۴، ۲/۵ درصد و برای سال ۱۳۸۶، ۳/۴ درصد بوده است. نبود ساختار مناسب مالیاتی به عنوان مهم‌ترین علت پایین بودن این نسبت مطرح است. گسترش پایه‌های مالیاتی از طریق حذف معافیت‌های مالیاتی و وصول به موقع درآمدهای مالیاتی به وسیله کوتاه نمودن دوره‌های مالیاتی در افزایش این نسبت مؤثر خواهد بود.

جدول ۱۸. درآمدهای مالیاتی به تفکیک اجزای آن (میلیون ریال/درصد)

سال	کل درآمد مالیاتی	مالیات بر شرکت‌ها		مالیات بر درآمد		مالیات بر ثروت		مالیات بر واردات		مالیات بر مصرف و فروش	
		مقدار	سهم	مقدار	سهم	مقدار	سهم	مقدار	سهم	مقدار	سهم
۱۳۷۶	۶۴۵۱۱۲	۳۱۸۷۵	(۰/۴۹)	۲۸۴۹۸	(۰/۴۴)	۲۷۳۹	(۰/۰۴)	۰		۱۳۹۸	(۰/۰۲)
۱۳۷۷	۶۲۵۰۵	۲۰۸۵۰۴	(۰/۴۵)	۳۰۱۷۲	(۰/۴۸)	۲۱۷۱	(۰/۰۳)	۱۰۰	(۰/۰۰۱)	۱۵۵۹	(۰/۰۲)
۱۳۷۸	۱۱۲۵۶۷	۶۶۷۸۰	(۰/۵۹)	۴۰۵۰۰	(۰/۳۷)	۳۶۸۸	(۰/۰۳)	...			
۱۳۷۹	۱۵۹۲۱۲	۱۰۵۱۹۱	(۰/۶۶)	۴۸۰۲۶	(۰/۳)	۳۸۸۵	(۰/۰۳)	۲۲۲	(۰/۰۰۱)	۱۸۸۸	(۰/۰۱)
۱۳۸۰	۲۲۱۲۵۲	۱۲۹۸۳۱	(۰/۵۸)	۸۱۶۴۸	(۰/۳۷)	۶۲۹۴	(۰/۰۳)	۰		۳۴۷۹	(۰/۰۱)
۱۳۸۱	۲۳۲۶۴۹	۱۱۹۱۲۶	(۰/۵۱)	۹۶۲۹۳	(۰/۴۱)	۱۲۵۴۳	(۰/۰۵)	۲۷۷	(۰/۰۰۱)	۴۴۱۰	(۰/۰۲)
۱۳۸۲	۲۴۳۳۴۰	۱۲۹۹۴۲	(۰/۵۵)	۷۱۱۲۰	(۰/۳)	۱۴۰۱۹	(۰/۰۶)	۷		۱۹۲۹۰	(۰/۰۸)
۱۳۸۳	۳۰۴۶۳۵	۱۵۹۹۳۸	(۰/۵۲)	۹۴۰۲۹	(۰/۳)	۱۷۷۹۶	(۰/۰۶)	۰		۳۲۸۷۲	(۰/۱)
۱۳۸۴	۴۲۵۴۴۰	۱۸۰۳۵۲	(۰/۴۲)	۱۴۰۴۹۲	(۰/۳۳)	۲۰۹۳۷	(۰/۰۵)	۰		۸۳۶۵۹	(۰/۱۹)
۱۳۸۵	۵۹۷۶۷۱	۲۵۷۹۳۷	(۰/۴۳)	۱۷۹۱۳۰	(۰/۲۹)	۴۳۷۹۷	(۰/۰۷)	۰		۱۱۶۸۰۷	(۰/۱۹)
۱۳۸۶	۸۴۱۳۰۹	۳۸۵۸۸۲	(۰/۴۵)	۲۶۱۲۷۶	(۰/۳۱)	۴۵۳۸۹	(۰/۰۳)	۰		۱۴۸۷۶۲	(۰/۱۷)
۱۳۸۷	۸۶۷۸۹۸	۳۵۶۳۳۴	(۰/۴۱)	۳۲۳۳۹۶	(۰/۳۷)	۲۴۶۲۱	(۰/۰۲)	۰		۱۴۱۹۹۱	(۰/۱۶)
۱۳۸۸	۱۰۲۵۶۵۷	۴۶۳۵۵۸	(۰/۴۵)	۳۱۱۰۲۴	(۰/۳)	۵۰۱۸۸	(۰/۰۴)	۰		۲۰۰۸۸۶	(۰/۱۹)

منبع: سالنامه آماری استان زنجان، فصل نوزدهم، سال‌های مختلف

۸-۵-۲- مخارج عمرانی دولت در استان زنجان

تخصیص بهینه منابع مالی محدود، به بخش‌ها و استان‌ها، از مسائل مهم و پیچیده در برنامه‌ریزی توسعه به‌شمار می‌رود. در تدوین بودجه‌های سالانه کشور، عمدتاً این هدف از طریق اعتباراتی که تحت عنوان اعتبارات استانی (در مقابل اعتبارات ملی)^۳ هستند تعقیب می‌شود و مسلماً اعتبارات عمرانی استانی بیش از اعتبارات جاری یا هزینه‌ای استانی در خدمت توسعه و فراهم آوردن زیرساخت‌های استان‌ها است.

برای تخصیص اعتبارات به فعالیت‌ها یا مناطق (استان‌ها)، عملیات مشخص و منطقی در قالب یک «فرآیند» لازم است. منتها این فرایند در هر یک از برنامه‌ها با روش‌های مختلف انجام شده و این روش‌ها نیز تغییرات گوناگونی داشته است.

^۳ البته برای استنتاج دقیق‌تر در خصوص وضعیت تخصیص اعتبارات به استان‌ها باید سهم هر استان از اعتبارات ملی نیز تحلیل شود که اولاً به دلیل اینکه امکان تعیین دقیق سهم هر استان از اعتبارات ملی وجود ندارد و ثانیاً عمده اهداف توسعه‌ای از طریق اعتبارات استانی تعقیب می‌شود در این بخش بر بودجه استانی تمرکز شده است.

در سطح کلان توزیع اعتبارات عمرانی به استان‌های کشور «اغلب» براساس درجه توسعه‌یافتگی یا درجه برخورداری استان‌ها بوده است. بدین منظور از روش‌های معمول تاکسونومی عددی استفاده شده است. بدین منظور ابتدا حوزه مورد نظر (بخش یا فعالیت و استان) از دیدگاه توسعه‌یافتگی یا درجه برخورداری مورد سنجش قرار گرفته، سپس با انتخاب هدف مناسب (برای کاهش عدم تعادل‌ها و ایجاد بستر توسعه) و سنجش اعتبار لازم برای رسیدن به آن، از طریق تخصیص در اعتبارات و منابع، اقدام می‌شود.

بی‌شک تأکید بر «هدفمند کردن اعتبارات تخصیصی براساس شاخص‌های عدالت و اصول پذیرفته شده علمی» زمینه افزایش کارایی اعتبارات را فراهم ساخته و اثربخشی بیشتری بر ارتقای سطح فعالیت‌ها بر جای خواهد گذاشت. ضمن اینکه شکاف سطح توسعه‌یافتگی را کاهش داده و همگونی بیشتری را از منابع و مزیت‌های انسانی و مادی ایجاد می‌کند.

عمده‌ترین اعتبارات عمرانی که برای اهداف توسعه مناطق و استان‌ها بوده، اعتبارات مناطق محروم، برخی از اعتبارات تبصره «۳» قوانین بودجه‌های سالانه کل کشور و برداشت از درآمدهای ناشی از اجرای رویکرد «وابسته کردن اعتبارات تملک دارایی سرمایه‌ای استانی هر استان به درآمد آن استان» در نظام درآمد - هزینه استان است.

توزیع اعتبارات با رویکرد محرومیت‌زدایی، از نظر رویکردها و مناطق تحت پوشش، تحولات مختلفی داشته است. قبل از برنامه اول شهرستان‌های محروم، در برنامه اول بخش‌ها و دهستان‌های محروم و در برنامه دوم روستاهای محروم تحت پوشش قرار گرفتند. در برنامه سوم توسعه، رویکرد جدیدی برای توسعه مناطق اتخاذ شد و عبارت «مناطق محروم» به «مناطق توسعه‌نیافته» تغییر یافت. در برنامه چهارم توسعه با تمرکز بر رویکرد توسعه روستایی، ضمن تغییر مدیریت راهبری و نظارت بر امور توسعه روستایی و پیش‌بینی اعتبار «ویژه توسعه روستایی»، کماکان توزیع اعتبارات برای فعالیت‌های مربوط به مناطق محروم در زمینه عمران و امور زیربنایی در روستاها ادامه یافت.

وجه دیگری از توزیع اعتبارات با به‌وجود آمدن نظام درآمد - هزینه استان مطرح شد که رویکرد آن برداشت درآمد از استان‌های توسعه‌یافته‌تر جهت افزایش شتاب توسعه برای استان‌های کمتر توسعه‌یافته با هدف کاهش عدم تعادل‌ها و ایجاد توازن‌های بیشتر منطقه‌ای و استانی بود که از برنامه سوم مطرح و اجرا شد. ارزیابی‌ها نشان می‌دهد که توزیع اعتبارات از این محل، افزایش چشمگیری داشته و باعث شد عملکرد ضرایب برداشت از درآمدهای استان‌های کشور بالاتر از میزان مصوب باشد. این رویکرد در برنامه چهارم نیز ادامه یافت. اما علی‌رغم

تصریح حکم قانونی ماده (۷۸) قانون برنامه چهارم توسعه بر تهیه و تصویب آیین‌نامه اجرایی و جدول ضرایب برداشت از درآمد استانی، آیین‌نامه اجرایی و جداول پیوست آن به تصویب نرسیده است. بنابراین می‌توان گفت ضرایب تخصیص اعتبارات از درآمدهای استانی در سال‌های اجرای برنامه چهارم بدون توجه به این ماده قانونی بوده است و ضرایب برداشت عمدتاً تحت تأثیر مصوبات سفرهای استانی قرار گرفته است.

جدول ۱۹ ضرایب برداشت از درآمدهای استانی در سال‌های مختلف برنامه سوم را نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود استان زنجان جزء استان‌هایی بوده است که به طور متوسط معادل درآمدهای استانی کسب شده امکان هزینه داشته است. البته این روند همواره از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۳ در حال افزایش بوده و از ۷۴ درصد به ۱۲۲ درصد رسیده است. میانگین ضریب برداشت از درآمدهای استانی در زنجان طی این دوره ۱۰۹ درصد بوده است. این رقم برای کل کشور ۶۶ درصد است. در واقع استان زنجان در میان ۱۲ استانی قرار دارد که طی این دوره بیش از درآمدهای استانی به آن‌ها اعتبارات استانی پرداخت شده است. طبیعتاً این موضوع به پتانسیل استان‌ها در وصول درآمد بازمی‌گردد. برای مثال به دلیل درآمد بسیار بالایی که در استان تهران وصول می‌شده تنها ۱۸ درصد از درآمدهای استانی آن از طریق اعتبارات استانی خرج شده و بقیه در قالب اعتبارات ملی توزیع شده است.

جدول ۱۹. ضرایب برداشت از درآمدهای استانی (درصد)

استان ها	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	طی سال های (۱۳۸۰-۱۳۸۳)	متوسط پنج سال برنامه سوم توسعه	
							مصوب دولت	قانون برنامه (عملکرد)
مرکزی	۲۶	۴۰	۴۲	۴۸	۵۱	۴۶	۴۳	۵۳
گیلان	۴۵	۵۹	۶۲	۶۶	۶۹	۶۵	۶۳	۷۷
مازندران	۴۵	۵۸	۶۳	۷۴	۸۵	۷۲	۶۸	۷۶
آذربایجان شرقی	۳۵	۴۶	۵۳	۶۱	۶۷	۵۸	۵۵	۵۹
آذربایجان غربی	۵۹	۷۱	۷۸	۹۳	۱۰۴	۸۸	۸۵	۹۷
کرمانشاه	۱۳۳	۱۸۰	۱۹۱	۲۰۱	۲۰۳	۱۹۶	۱۸۸	۱۹۷
خوزستان	۴۸	۶۸	۷۵	۹۱	۱۰۹	۸۸	۸۱	۸۸
فارس	۴۲	۵۷	۶۵	۷۳	۸۰	۷۱	۶۷	۷۳
کرمان	۴۷	۷۰	۷۹	۸۹	۹۷	۸۶	۸۱	۸۶
خراسان	۴۰	۵۴	۶۰	۶۶	۷۳	۶۵	۶۲	۷۵
اصفهان	۱۷	۲۳	۲۵	۲۷	۲۹	۲۶	۲۵	۲۹
هرمزگان	۶۴	۷۲	۷۶	۸۶	۹۶	۸۴	۸۲	۹۳
سیستان و بلوچستان	۱۸۳	۱۹۲	۲۱۷	۲۶۰	۳۰۹	۲۴۹	۲۴۱	۲۹۹
کردستان	۱۹۴	۲۴۲	۲۴۵	۲۶۱	۲۷۹	۲۵۹	۲۵۱	۲۶۹
همدان	۷۳	۱۰۸	۱۱۲	۱۲۶	۱۴۲	۱۲۰	۱۱۴	۱۳۰
لرستان	۱۱۰	۱۵۱	۱۶۷	۱۹۴	۲۱۷	۱۸۶	۱۷۵	۱۹۳
ایلام	۲۳۲	۳۴۲	۳۵۶	۳۹۶	۴۲۹	۳۸۸	۳۶۸	۳۹۲
زنجان	۷۴	۹۵	۹۹	۱۱۲	۱۲۲	۱۰۹	۱۰۴	۱۱۰
چهارمحال و بختیاری	۱۳۹	۲۰۵	۲۳۴	۲۷۱	۳۲۰	۲۶۴	۲۴۴	۲۶۵
کهگیلویه و بویراحمد	۲۳۷	۲۶۹	۲۸۳	۳۱۵	۳۴۱	۳۰۸	۳۰۰	۳۳۶
سمنان	۶۲	۹۰	۹۳	۹۹	۱۱۰	۹۸	۹۳	۱۰۸
یزد	۳۰	۴۳	۴۶	۵۱	۵۹	۵۱	۴۷	۶۲
بوشهر	۸۵	۱۰۱	۱۰۴	۱۱۰	۱۲۰	۱۱۱	۱۰۸	۱۱۷
تهران	۱۰	۱۵	۱۶	۱۷	۱۸	۱۷	۱۶	۱۸
اردبیل	۱۲۶	۱۶۷	۱۷۷	۲۰۳	۲۲۵	۱۹۷	۱۸۷	۲۰۵
قم	۳۸	۵۵	۶۰	۶۶	۷۳	۶۵	۶۲	۷۷
قزوین	۲۰	۲۶	۲۸	۳۴	۳۹	۳۲	۳۱	۳۵
گلستان	۹۵	۱۲۳	۱۴۳	۱۷۷	۲۱۰	۱۶۷	۱۵۶	۱۷۹
جمع کل کشور	۴۱	۵۶	۶۱	۶۸	۷۵	۶۶		

مأخذ: ۱. مصوبه شماره ۲۳۶۰۳/ت/۳۴۷۶۵ مورخ ۱۳۷۹/۸/۹ هیئت وزیران، موضوع ماده (۷۶) قانون برنامه سوم توسعه، کتاب قانون برنامه سوم توسعه در نظم حقوقی کنونی، ۱۳۸۰ و ۲. سازمان مدیریت و برنامه ریزی، گزارش اقتصادی و نظارتی سال ۱۳۸۵ (دو ستون آخر جدول).

همان‌طور که در جدول ۲۰ مشاهده می‌شود این روند با شروع قانون برنامه چهارم تا سال ۱۳۸۵ ادامه یافته و ضریب برداشت استان زنجان به ۱۲۸ درصد افزایش یافته، ولی در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ با یک سیر نزولی به ترتیب به ۱۰۴ و ۱۰۰ درصد تنزل یافته است.

جدول ۲۰. ضرایب برداشت از درآمدهای استانی (درصد)

نام استان	۱۳۸۴			۱۳۸۵		۱۳۸۶		۱۳۸۷
	پیشنهادهای *	قانون **	قانون ***	پیشنهادهای *	قانون **	پیشنهادهای *	قانون ***	
مرکزی	۶۴	۵۵	۶۵	۷۲	۷۸	۷۳	۶۵	۵۸
گیلان	۸۶	۷۴	۷۴	۱۰۱	۹۵	۱۰۵	۸۱	۱۰۷
مازندران	۷۹	۷۰	۷۰	۹۲	۸/۵	۹۷	۷۳	۸۸
آذربایجان شرقی	۸۰	۶۷	۶۷	۹۴	۸۵/۴	۹۹	۷۲	۹۳
آذربایجان غربی	۱۰۹	۱۰۰	۱۰۱	۱۲۷	۱۳۵/۴	۱۳۳	۱۳۵	۱۵۲
کرمانشاه	۱۴۵	۱۵۱	۱۶۲	۱۵۶	۲۲۷/۴	۱۴۹	۱۸۶	۲۰۲
خوزستان	۹۶	۹۱	۹۲	۱۰۴	۱۱۸	۱۰۰	۱۲۰	۱۲۵
فارس	۷۶	۶۶	۶۶	۹۶	۹۳/۲	۱۰۵	۸۵	۹۸
کرمان	۸۸	۸۲	۸۲	۱۱۰	۱۰۲/۸	۱۲۱	۷۵	۱۱۰
خراسان	۸۳	۵۴	۵۵	۱۰۴	۸۷/۲	۱۱۶	۷۹	۹۲
اصفهان	۳۹	۳۰	۳۰	۵۴	۴۲/۸	۶۱	۳۵	۴۰
هرمزگان	۷۲	۶۴	۷۴	۷۸	۹۶/۷	۷۶	۹۱	۱۰۰
سیستان و بلوچستان	۳۰۴	۲۷۶	۲۷۷	۳۵۴	۲۹/۰۶	۳۷۲	۲۳۵	۲۵۹
کردستان	۲۰۰	۲۱۱	۲۱۵	۲۲۶	۲۶۳/۱	۲۲۶	۲۰۹	۲۴۴
همدان	۱۵۸	۱۳۰	۱۳۰	۱۸۱	۱۶۲	۲۰۵	۱۴۳	۱۷۸
لرستان	۱۹۳	۱۷۶	۱۷۷	۲۴۲	۲۱۲/۲	۲۵۵	۱۶۶	۱۸۹
ایلام	۲۲۸	۲۶۶	۲۷۶	۲۲۱	۴۰۳/۱	۱۹۱	۲۷۰	۲۴۲
زنجان	۱۲۲	۱۲۱	۱۲۱	۱۳۸	۱۲۸/۳	۱۳۹	۱۰۴	۱۰۰
چهارمحال و بختیاری	۱۹۰	۲۰۵	۲۰۵	۲۰۲	۲۵۷/۱	۱۸۷	۱۹۰	۲۲۸
کهگیلویه و بویراحمد	۲۶۲	۳۰۹	۳۰۹	۲۷۵	۳۹۹/۷	۲۵۸	۳۸۰	۴۰۴
سمنان	۱۰۴	۹۹	۹۹	۱۲۱	۱۰۳/۳	۱۲۱	۸۶	۹۹
یزد	۶۳	۶۶	۶۶	۷۶	۸۶/۶	۷۹	۷۲	۶۱
بوشهر	۷۰	۶۱	۶۱	۶۴	۷۳	۵۱	۷۲	۱۰۲

نام استان	۱۳۸۴			۱۳۸۵		۱۳۸۶		۱۳۸۷
	پیشنهادی*	قانون**	بودجه***	پیشنهادی*	قانون**	بودجه***	پیشنهادی*	
تهران	۵	۴	۴	۷	۱۳/۹	۷	۱۵	۶
اردبیل	۱۶۳	۱۵۳	۱۵۳	۱۸۲	۱۸۳/۲	۱۸۴	۱۴۲	۱۵۸
قم	۷۴	۷۶	۸۱	۹۴	۱۰۵/۵	۹۶	۸۸	۹۰
قزوین	۶۰	۶۴	۵۷	۷۲	۶۳/۲	۷	۶۵	۵۹
گلستان	۱۹۷	۱۸۴	۱۸۵	۲۱۵	۲۱۶	۲۱۵	۱۶۲	۱۸۹
خراسان شمالی	-	۲۷۹	۳۱۱	-	۳۵۳/۴	-	۳۱۴	۲۳۱
خراسان جنوبی	-	۲۷۵	۳۱۶	-	۳۷۴/۱	-	۲۳۹	۲۸۷

* معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور، هفته‌نامه برنامه، شماره ۱۹۳.

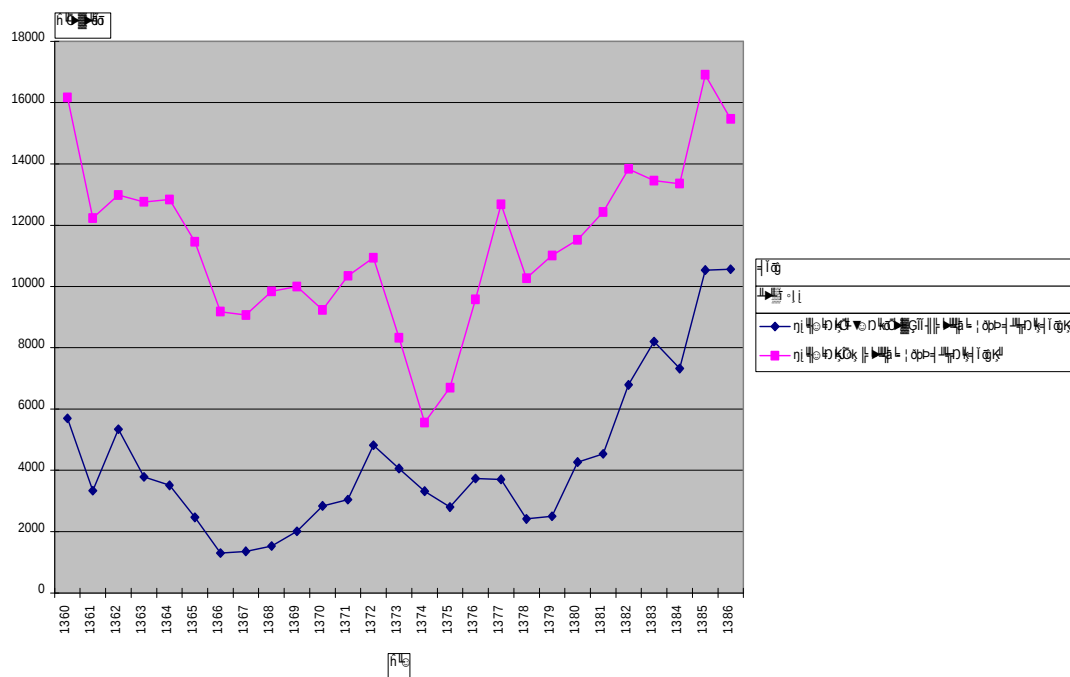
** اعتبارات ردیف‌های متفرقه، بازارچه‌های مرزی و مصوبات خاص و راه اندازی از کل اعتبارات تملک استان‌ها حذف شده است.

*** با احتساب تمام اعتبارات تخصیصی به استان.

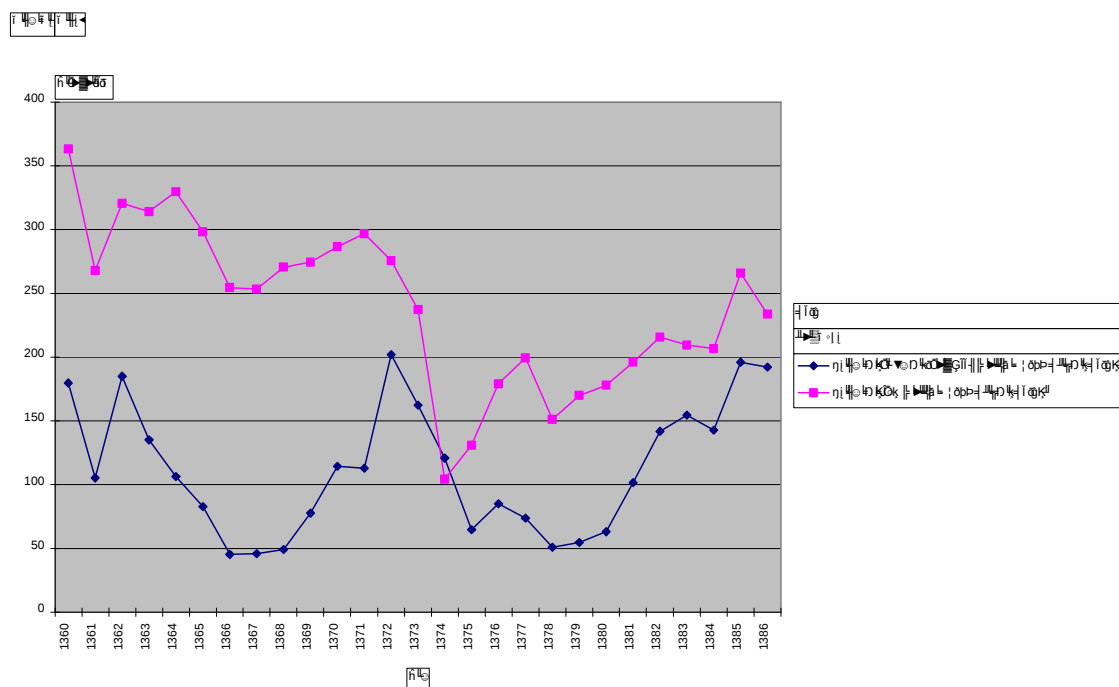
مقایسه میزان اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای به قیمت جاری در سه دهه گذشته نشان از چندین برابر شدن اعتبارات دارد، در حالی که با در نظر گرفتن قیمت ثابت طی این سال‌ها تفاوت چندانی در ارزش واقعی میزان اعتبارات پرداختی مشاهده نمی‌شود. این امر تفاوت فاحش بین ارزش واقعی و ارزش اسمی میزان اعتبارات تزریقی را نشان می‌دهد.

در نمودار ۵ و ۶ روند اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و هزینه‌ای به قیمت ثابت در کل استان‌ها با استان زنجان با هم مقایسه شده است. همان‌طور که نمودار نشان می‌دهد اعتبارات کل استان‌ها با شروع از سال ۱۳۶۰ با روندی نزول تا اواسط دهه ۱۳۷۰ ادامه یافته و پس از آن شروع به رشد می‌کند به گونه‌ای که در سال ۱۳۸۶ اعتبارات هزینه‌ای (جاری) به قدرت خرید سال ۱۳۶۰ رسیده و اعتبارات عمرانی به حدود دو برابر قدرت خرید سال ۱۳۶۰ رسیده است. در مورد استان زنجان باید به تشکیل استان قزوین و کوچک شدن طبیعی استان زنجان توجه داشت.

نمودار ۵. مقایسه روند اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و هزینه‌ای به قیمت ثابت (۱۳۶۰-۱۳۸۶) استان زنجان

نمودار ۶. مقایسه روند اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و هزینه‌ای به قیمت ثابت (۱۳۶۰-۱۳۸۶) استان زنجان

جدول ۲۱ وضعیت طرح‌های عمرانی در استان زنجان را در مقایسه با کل کشور نشان می‌دهد. نکته مهم در این خصوص این است که سهم استان از اعتبارات عمرانی استان‌ها از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ همواره در حال کاهش بوده و از ۲ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۱/۵ درصد در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ کاهش یافته است. این روند، در واقع بدین معناست که با استان به منزله استان‌های توسعه یافته برخورد می‌شود حال آنکه ضرایب استفاده شده در برنامه‌های سوم و چهارم گویای این واقعیت نبوده و در دوره بعد از برنامه چهارم نیز تغییرات شدیدی در نسبت توسعه یافتگی استان‌ها ایجاد نشده است. البته به لحاظ تعداد طرح‌های استانی در این دوره تعداد طرح‌های استانی در دست اجرا در استان زنجان همواره نزدیک به ۳ درصد تعداد طرح‌های استانی موجود در کشور بوده است.

ستون تحقق اهداف تعیین شده بیانگر میزان پیشرفت کارهای عمرانی مطابق با برنامه سالانه هر طرح است. در این شاخص وضعیت استان تفاوت معناداری با متوسط کل کشور نداشته و طرح‌های عمرانی استان همواره چیزی حدود ۱۵ درصد از برنامه سالانه عقب بوده‌اند.

شاخص مهم دیگر وضعیت اتمام پروژه‌هایی است که به لحاظ برنامه زمانی در سال اتمام قرار دارند. برای مثال در سال ۱۳۸۴ معادل ۸۴/۳ درصد از پروژه‌هایی که باید به اتمام می‌رسیده‌اند پایان یافته است. در این خصوص وضعیت استان مناسب نبوده و پروژه‌های روبه اتمام هر سال با تأخیر بیشتری روبه‌رو شده‌اند به گونه‌ای که این نسبت از ۸۴ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۶۸ درصد در سال ۱۳۸۸ کاهش یافته است. این شاخص در این دوره در کل کشور هرگز از نزدیک به ۸۰ درصد تنزل نکرده است.

جدول ۲۱. وضعیت طرح‌های عمرانی در استان زنجان (تعداد/ درصد)

سال	طرح‌های استانی زنجان	طرح‌های استانی کل کشور	تحقق اهداف تعیین شده در استان	تحقق اهداف تعیین شده کل کشور	اتمام پروژه‌های خاتمه‌یافتنی در استان	اتمام پروژه‌های خاتمه‌یافتنی در کل کشور	سهم استان از اعتبارات عمرانی استان‌ها
۱۳۸۴	-	۱۷۸۴۱	۸۳/۹	۸۵/۸	۸۴/۳	۸۰/۷	۲
۱۳۸۵	۵۶۹	۱۷۸۳۳	۸۶/۶	۸۴/۲	۸۱/۱	۸۱/۶	۱/۹
۱۳۸۶	۵۸۷	۱۸۰۵۷	۸۴/۷	۸۳/۷	۷۷/۱	۸۰/۶	۱/۷
۱۳۸۷	۵۶۲	۱۹۲۶۱	۸۷/۵	۸۷/۷	۷۷/۵	۸۴/۷	۱/۵
۱۳۸۸	۵۶۸	۱۷۷۲۱	۸۷/۱	۸۹/۲	۶۸/۴	۷۹/۸	۱/۵

مأخذ: گزارش‌های نظارتی پروژه‌های استانی (۱۳۸۴-۱۳۸۸) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور

نکته قابل تأمل دیگر در خصوص طرح‌های عمرانی، دلایل تأخیر در اجرای پروژه‌ها است. در گزارش نظارتی پروژه‌های استانی ۱۲ دلیل از دلایل تأخیر در اجرای پروژه‌های استانی در استان‌های کشور مورد بررسی قرار گرفته است. این دلایل عبارتند از ناکارآمدی دستگاه‌های اجرایی، ناکارآمدی پیمانکار، ناکارآمدی مشاور طرح، ناکارآمدی مشاور ناظر، کمبود بودجه مصوب، کمبود تخصیص، تأخیر در پرداختی خزانه، مشکل در جذب اعتبارات، کمبود مصالح، مشکلات اجتماعی، تهیه زمین و سایر موارد.

در کل کشور مهمترین دلیل تأخیر در اجرای پروژه‌های عمرانی، کمبود در تخصیص منابع است. این مؤلفه دلیل تأخیر ۴۳.۹ درصد از پروژه‌های عمرانی کشور است. این رقم در استان زنجان ۶۶.۱ درصد است. بعد از استان‌های گیلان، کرمانشاه، چهارمحال و بختیاری، گلستان و مازندران، استان زنجان بیش از سایر استان‌های کشور از کمبود تخصیص منابع به پروژه‌های مصوب عمرانی رنج می‌برد. بنابراین، ایجاد انضباط مالی در تخصیص منابع به پروژه‌های مصوب یکی از مهمترین راهکارهای توسعه استان و ایجاد زیرساخت‌های لازم برای سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی و تعاونی است.

در کل کشور دومین دلیل مهم تأخیر در اجرای پروژه‌های عمرانی کمبود منابع مصوب است. این رقم در سطح کشور ۲۲ درصد است در حالی که در استان زنجان ۶۰.۷ درصد از پروژه‌های دچار تأخیر از کمبود مصوب منابع رنج می‌برند. از این حیث وضع استان زنجان مناسب است.

سومین دلیل تأخیر در اجرای پروژه‌های عمرانی در سطح کشور ناکارآمدی دستگاه‌های اجرایی است. در حالی که در کل کشور ۸.۳ درصد از پروژه‌ها به دلیل ناکارآمدی دستگاه‌های اجرایی دچار تأخیر شده‌اند، در استان زنجان ۱۱.۳ پروژه‌ها دچار این مشکل بوده‌اند. این رقم نسبت به متوسط کشوری بیشتر است و باید استان تدبیری برای افزایش کارآمدی دستگاه‌های اجرایی خود بیندیشد.

جدول ۲۲. علل تأخیر در اجرای پروژه‌های عمرانی

استان	دستگاه اجرایی		پیمانکار		مشاور طراح		مشاور ناظر		کمبود مصوب		کمبود تخصیص		پرداختی خزانه		جذب اعتبارات		کمبود مصالح		مشکلات اجتماعی		تهیه زمین	
	درصد	مورد	درصد	مورد	درصد	مورد	درصد	مورد	درصد	مورد	درصد	مورد	درصد	مورد	درصد	مورد	درصد	مورد	درصد	مورد	درصد	مورد
کل کشور	۱۷۷۳	۸.۳	۱۲۰۵	۵.۶	۱۳۴	۰.۶	۳۳	۰.۲	۴۶۹۸	۲۲	۹۳۶۸	۴۳.۹	۸۴۰	۳.۹	۱۱۵	۰.۵	۷۴	۰.۳	۴۳۴	۲	۲۹۳	۰.۴
زنجان	۷۷	۱۱.۵	۴۴	۶.۵	۶	۰.۹	۳	۰.۴	۴۵	۶.۷	۴۴۴	۶۶.۱	۴	۰.۶	۱	۰.۱	۱	۰.۱	۲۰	۳	۹	۰.۳
گیلان	۳۴	۳.۷	۲	۰.۲	۱	۰.۱	۰	۰	۱۱۲	۱۲.۳	۷۲۲	۷۹.۵	۴	۰.۴	۵	۰.۶	۰	۰	۱	۰.۱	۸	۰.۹
آذربایجان شرقی	۲	۰.۹	۵	۲.۱	۳	۱.۳	۱	۰.۴	۳۸	۱۶.۲	۶۳	۲۶.۸	۱۶	۶.۸	۱	۰.۴	۱	۰.۴	۱۷	۷.۲	۲۵	۰.۶
آذربایجان غربی	۳۶	۴.۳	۴۰	۴.۸	۱۴	۱.۷	۱	۰.۱	۱۶۶	۲۰	۲۹۹	۳۶.۱	۱۹۶	۲۳.۶	۴	۰.۵	۱	۰.۱	۱۴	۱.۷	۲۶	۰.۱
کردستان	۱۷	۲.۱	۵	۰.۶	۴	۰.۵	۱	۰.۱	۳۰۹	۳۸.۱	۴۵۳	۵۵.۹	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۵	۰.۶	۱۴	۰.۷
قزوین	۶	۱.۲	۳	۰.۶	۰	۰	۱	۰.۲	۲۱۷	۴۳.۸	۶۸	۱۳.۷	۱۴	۲.۸	۳	۰.۶	۱	۰.۲	۵	۱	۲	۰.۴
اردبیل	۱۵	۱.۵	۱۱	۱.۱	۳	۰.۳	۱	۰.۱	۲۳۲	۲۳.۶	۶۱۸	۶۳	۶	۰.۶	۱	۰.۱	۶	۰.۶	۱۱	۱.۱	۹	۰.۹
همدان	۴	۰.۵	۷	۰.۹	۵	۰.۷	۱	۰.۱	۱۹۱	۲۵.۲	۴۲۲	۵۵.۷	۴۲	۵.۵	۸	۱.۱	۰	۰	۱۳	۱.۷	۱۱	۰.۵

مأخذ: گزارش نظارتی پروژه‌های عمرانی استانی، ۱۳۸۸

۸-۵-۳- بی‌ثباتی اقتصاد کلان: مطالعه موردی تخصیص بودجه

همان‌طور که ملاحظه شد بی‌نظمی در تخصیص منابع مالی مهمترین دلیل تأخیر در اجرای پروژه‌های عمرانی است. بی‌ثباتی در تخصیص بودجه به طور سالانه و بین فصول مختلف بودجه و همچنین بی‌ثباتی در تخصیص بودجه در فصول مختلف سال برای کسب و کار بخش خصوصی بسیار زیانبار است. هدف از این بخش ترسیم بی‌ثباتی بودجه دولت به عنوان بخش مهمی از محیط اقتصاد کلان کشور است. این بی‌ثباتی نه تنها از این حیث حایز اهمیت است که علایم سیاست مالی دولت از طریق بودجه‌های سنواتی برای فعالان اقتصادی ارسال می‌گردد بلکه از این حیث نیز حایز اهمیت است که کسب و کار بخش خصوصی در اقتصاد ایران به طور وسیعی وابسته به دولت و بودجه آن است و هر گونه قبض و بسطی در بودجه دولت، کسب و کار خصوصی را دچار قبض و بسط می‌کند.

در این قسمت وجود بی‌ثباتی در تخصیص بودجه سنواتی از دو مسیر بررسی می‌شود:

۱. نوسان بودجه تخصیص یافته به فصول مختلف بودجه و
 ۲. وجود بی‌ثباتی در تخصیص بودجه در فصول مختلف سال.
- برای این منظور، از آمارهای مالی دولت به تفکیک امور و فصول بودجه و آمارهای حساب‌های ملی به تفکیک فصول سال استفاده می‌شود و میانگین و انحراف معیار آمارهای فوق مورد ملاحظه قرار می‌گیرد.

۸-۵-۳-۱- بی‌ثباتی در تخصیص سالانه بودجه بین امور و فصول بودجه

جدول زیر سهم امور مختلف از عملکرد بودجه عمومی دولت در سال‌های ۱۳۷۹ لغایت ۱۳۸۶ را نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول مذکور مشاهده می‌شود به طور میانگین امور اقتصادی بیشترین سهم از مخارج دولت را در سال‌های مذکور در بر می‌گیرد (۲۳ درصد). همچنین امور اقتصادی بیشترین نوسان را در تخصیص‌های بودجه دارد به نحوی که تفاوت حداکثر سهم تخصیص یافته از حداقل سهم تخصیص یافته به آن ۱۷.۹ درصد است. بعد از امور اقتصادی، خدمات امور عمومی بیشترین نوسان را در تخصیص بودجه دارد و تفاوت و حداقل سهم تخصیص یافته به خدمات امور عمومی به ۱۶.۵ درصد می‌رسد.

جدول ۲۳. سهم امور مختلف از عملکرد بودجه عمومی دولت سال های ۱۳۷۹ لغایت ۱۳۸۶ (واحد: درصد)

شرح	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	میانگین	تفاوت حداکثر و حداقل
خدمات امور عمومی	۱۳.۳	۱۳.۱	۲۶.۶	۱۳.۲	۱۴.۳	۱۰.۸	۱۱.۷	۱۰.۰	۱۳.۱	۱۴.۰	۱۶.۵
دفاع	۲۱.۶	۲۱.۴	۹.۶	۱۴.۳	۱۶.۱	۱۴.۶	۱۴.۰	۱۲.۲	۷.۹	۱۴.۶	۱۳.۷
نظم و امنیت عمومی	۹.۵	۹.۳	۶.۰	۷.۶	۷.۲	۴.۷	۷.۰	۶.۷	۵.۱	۷.۰	۴.۸
امور اقتصادی	۱۳.۸	۱۴.۱	۱۹.۶	۲۲.۶	۲۳.۶	۳۱.۸	۲۹.۵	۲۷.۸	۲۷.۷	۲۳.۴	۱۷.۹
کشاورزی، جنگلداری، ماهیگیری	۲.۱		۵.۴	۳.۰	۳.۱	۵.۱	۴.۲	۳.۸	۳.۰	۳.۷	۳.۲
سوخت و انرژی	۲.۲		۱.۸	۲.۲	۵.۱	۱۳.۷	۷.۳	۸.۴	۱۱.۵	۶.۵	۱۱.۹
معادن، صنعت و ساختمان	۲.۳		۲.۴	۲.۵	۲.۰	۱.۳	۱.۲	۱.۲	۲.۵	۱.۹	۱.۳
حمل و نقل	۴.۵		۵.۸	۵.۵	۴.۸	۴.۵	۶.۲	۵.۷	۷.۵	۵.۶	۳.۱
ارتباطات	۰.۱		۰.۰	۰.۱	۰.۱	۰.۸	۰.۳	۰.۵	۰.۴	۰.۳	۰.۸
حفاظت از محیط زیست	۱	۱.۲	۱.۰	۳.۰	۱.۰	۰.۸	۱.۵	۱.۵	۱.۹	۰.۱	۱.۴
مسکن و تسهیلات شهری	۵.۵	۳.۲	۳.۹	۸.۱	۶.۸	۷.۲	۶.۳	۵.۹	۲.۴	۵.۵	۵.۷
بهداشت و درمان	۷.۰	۷.۲	۴.۰	۷.۵	۶.۸	۴.۵	۴.۸	۶.۳	۶.۴	۶.۱	۳.۵
تفریح، فرهنگ و مذهب	۴.۲	۴.۱	۵.۵	۳.۲	۳.۱	۳.۲	۴.۰	۳.۷	۳.۳	۳.۸	۲.۴
آموزش	۱۰.۹	۱۳.۵	۶.۷	۸.۱	۷.۴	۵.۶	۴.۳	۹.۲	۱۶.۷	۹.۲	۱۲.۳
حمایت اجتماعی	۱۲.۸	۱۳.۱	۱۴.۹	۱۴.۵	۱۳.۸	۱۶.۳	۱۶.۸	۱۶.۲	۱۷.۳	۱۵.۱	۴.۵

مأخذ: آمارهای مالی دولت، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و محاسبات تحقیق.

جدول ۲۴ سهم خرید کالاها و خدمات و اعتبارات عمرانی از عملکرد بودجه عمومی دولت را طی سال های ۱۳۷۹ لغایت ۱۳۸۶ نشان می دهد. همان طور که در جدول نیز مشاهده می شود سهم خرید دولت از کالاها و خدمات نسبت به بودجه عمومی به طور متوسط ۱۱ درصد است و انحراف معیار ۲ درصدی آن نوسان این رقم را در این سال ها نشان می دهد.

همچنین سهم اعتبارات عمرانی از بودجه عمومی در سال‌های مذکور به طور متوسط ۲۷ درصد بوده است که نوسان آن بر حسب انحراف معیار ۳ درصد است. سهم اعتبارات عمرانی، ساختمان‌ها و بناها از بودجه عمومی به طور میانگین ۱۵ درصد بوده است و سهم ماشین‌آلات و تجهیزات از بودجه عمومی ۸ درصد بوده و نوسان هر یک از آنها بر اساس انحراف معیار ۱ درصد بوده است.

جدول ۲۴. سهم خرید کالاها و خدمات و اعتبارات عمرانی از عملکرد بودجه عمومی دولت طی سال‌های ۱۳۷۹-۱۳۸۶ (واحد: درصد)

شرح	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	میانگین	انحراف معیار
خرید کالاها و خدمات	۱۵.۰	۱۳.۵	۱۰.۷	۱۰.۳	۱۰.۸	۹.۱	۸.۷	۸.۵	۸.۸	۱۱	۲
اعتبارات عمرانی	۲۳.۵	۱۹.۳	۲۹.۰	۲۷.۵	۲۴.۵	۲۸.۱	۲۷.۷	۲۸.۹	۳۰.۷	۲۷	۳
ساختمانها و بناها	۱۵.۵	۱۳.۴	۱۴.۹	۱۵.۶	۱۴.۱	۱۴.۸	۱۲.۴	۱۵.۸	۱۶.۸	۱۵	۱
ماشین‌آلات و تجهیزات	۷.۱	۵.۱	۸.۳	۷.۸	۷.۱	۸.۵	۱۱.۱	۸.۰	۸.۵	۸	۱

مأخذ: آمارهای مالی دولت، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و محاسبات تحقیق

۸-۵-۳-۲- بی‌ثباتی در تخصیص بودجه در فصول مختلف سال

جدول ۲۵ سهم هزینه‌های مصرفی بخش دولتی در هر فصل سال از کل هزینه‌های مصرفی بخش دولتی در یک سال را به قیمت‌های جاری- سال‌های ۱۳۷۹ الی ۱۳۸۶ نشان می‌دهد. از آنجا که در آمارهای مالی دولت مخارج بودجه‌ای دستگاه‌ها تا تیر ماه هر سال به حساب فصل زمستان نوشته می‌شود از آمارهای مالی دولت به تفکیک فصول نمی‌توان برای تحلیل نوسانات فصلی در تخصیص بودجه استفاده کرد. لذا از آمار حساب‌های ملی استفاده شده است. همان‌طور که در جدول نیز مشاهده می‌شود سهم هزینه‌های مصرفی بخش دولتی در فصل زمستان به طور میانگین ۳۰ درصد از کل هزینه‌های مصرفی بخش دولتی در یک سال را شامل می‌شود در حالی که برای فصول بهار و پاییز این رقم ۲۲ درصد است.

جدول ۲۵. سهم هزینه‌های مصرفی بخش دولتی در هر فصل از کل هزینه‌های مصرفی بخش دولتی سال به قیمت‌های جاری طی دوره ۱۳۷۹-۱۳۸۶ (درصد)

فصل	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	میانگین	انحراف معیار
بهار	۲۰.۲	۲۱.۲	۲۰.۹	۲۲.۴	۲۳.۴	۲۰.۲	۲۳.۵	۲۲.۲	۲۲	۱
تابستان	۲۲.۳	۲۵.۲	۳۰.۱	۲۶.۵	۲۷.۱	۲۵.۵	۲۴.۱	۲۹.۹	۲۶	۲
پاییز	۲۳.۶	۲۵.۲	۲۲.۱	۲۲.۲	۲۰.۹	۱۸.۵	۲۳.۴	۲۱.۴	۲۲	۲
زمستان	۳۳.۹	۲۸.۴	۲۶.۹	۲۹.۰	۲۸.۶	۳۵.۷	۲۸.۹	۲۶.۶	۳۰	۳

مأخذ: آمارهای بانک مرکزی.

جدول ۲۶ سهم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در هر فصل از کل تشکیل سرمایه ثابت ناخالص سال به قیمت‌های جاری را طی دوره ۱۳۷۹-۱۳۸۶ نشان می‌دهد. از آنجا که در آمارهای مالی دولت مخارج بودجه عمرانی دستگاه‌ها تا تیر ماه هر سال به حساب فصل زمستان نوشته می‌شود از آمارهای مالی دولت به تفکیک فصول نمی‌توان استفاده کرد. لذا از آمار حسابهای ملی استفاده شده است. همچنین چون تشکیل سرمایه ثابت به تفکیک فصول و خصوصی و دولتی وجود ندارد از تشکیل سرمایه ثابت ناخالص کل به تفکیک فصول استفاده شده است. همان‌طور که در جدول نیز مشاهده می‌شود سهم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در فصل زمستان به طور میانگین ۲۹ درصد از کل تشکیل سرمایه ثابت ناخالص سال را شامل می‌شود در حالی که برای فصل بهار این رقم ۱۹ درصد است.

جدول ۲۶. سهم تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در هر فصل از کل تشکیل سرمایه ثابت ناخالص سال به قیمت‌های جاری طی دوره ۱۳۷۹-۱۳۸۶ (واحد: درصد)

فصول	۱۳۷۹	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	میانگین	انحراف معیار
بهار	۱۹.۳	۱۸.۷	۱۸.۹	۱۹.۶	۲۰.۰	۲۰.۹	۱۸.۷	۲۰.۰	۱۹	۱
تابستان	۲۵.۹	۲۵.۹	۲۶.۴	۲۷.۹	۲۸.۲	۲۵.۴	۲۵.۴	۲۵.۹	۲۶	۱
پاییز	۲۶.۰	۲۷.۳	۲۶.۷	۲۶.۷	۲۴.۲	۲۲.۷	۲۴.۹	۲۴.۷	۲۵	۱
زمستان	۲۸.۸	۲۸.۱	۲۸.۰	۲۵.۸	۲۷.۶	۳۱.۰	۳۱.۱	۲۹.۴	۲۹	۲

مأخذ: آمارهای بانک مرکزی.

جدول ۲۷ سهم اعتبارات عمرانی در هر فصل از کل اعتبارات عمرانی سال را به قیمت های جاری طی سال های ۱۳۸۱ الی ۱۳۸۸ نشان می‌دهد. همان طور که در جدول نیز مشاهده می‌شود سهم اعتبارات عمرانی در فصل زمستان به طور میانگین حدود ۳۴ درصد از کل اعتبارات عمرانی سال را شامل می‌شود در حالی که برای فصل بهار این رقم ۱۱ درصد است. نوسان در تخصیص اعتبارات عمرانی در فصول مختلف می‌تواند بر کارکرد پیمانکاران تأثیر منفی داشته باشد زیرا در فصل‌هایی از سال تجهیزات، سرمایه و از همه مهمتر نیروی انسانی آنها بیکار می‌ماند.

جدول ۲۷. سهم اعتبارات عمرانی در هر فصل از کل اعتبارات عمرانی سال به قیمت های جاری - سال های ۱۳۸۱ الی ۱۳۸۸ (واحد: درصد)

فصول	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	میانگین	انحراف معیار
بهار	۹.۸	۱۱.۸	۸.۹	۹.۸	۱۷.۸	۱۵.۰	۱۰.۲	۵.۶	۱۱.۱	۳.۸
تابستان	۳۳.۰	۳۷.۲	۳۴.۶	۲۰.۰	۲۲.۶	۳۰.۷	۲۷.۵	۳۲.۶	۲۹.۸	۶.۰
پاییز	۳۱.۵	۳۰.۸	۱۸.۲	۱۶.۰	۲۴.۶	۲۴.۳	۲۸.۵	۲۸.۵	۲۵.۳	۵.۷
زمستان	۲۵.۸	۲۰.۲	۳۸.۳	۵۴.۱	۳۴.۹	۳۰.۰	۳۳.۸	۳۳.۳	۳۳.۸	۱۰.۰

مأخذ: نماگرهای بانک مرکزی، سال های مختلف.

۸-۵-۳-۲- جمع بندی مباحث

به طور کلی می‌توان گفت که نوساناتی در تخصیص بودجه به طور سالانه و بین فصول مختلف بودجه و همچنین نوساناتی در تخصیص بودجه در فصول مختلف سال وجود دارد. این نوسانات برای کسب و کار بخش خصوصی بسیار زیان بار است، به خصوص وقتی که اثر تجمعی این نوسانات را بر بخش خصوصی در نظر می‌گیریم. نوسانات تقاضا برای کالاها و خدمات از طرف دولت در بخش های مختلف اقتصادی و سال های مختلف می‌تواند به بی ثباتی فعالیت بخش خصوصی منجر شود.

مهمترین راهکارهایی که در این رابطه می‌تواند مفید باشد به شرح ذیل است:

۱- یکی از مشکلات تاریخی بودجه ریزی در ایران که منجر به نوسان بودجه تخصیص یافته در فصول مختلف سال می‌شود مرتبط نمودن عملکرد دستگاه ها و سازمان های دولتی با میزان جذب بودجه است به نحوی که مدیر کارآمد مدیری است که نه تنها بودجه سالانه خود را هزینه کرده باشد بلکه نیاز به متمم بودجه داشته باشد و برای سال آتی تقاضای بودجه بیشتری کند. همین موضوع باعث می‌شود هر مدیری به هر نحوی که شده

در فصل زمستان بودجه خود را هزینه کند فارغ از اینکه آیا برای بهبود عملکرد واقعی و دستیابی به اهداف سازمان نیازی به این هزینه کرد هست یا خیر. اگر مدیری نتواند یا نخواهد بودجه را هزینه کند باید در انتهای سال بودجه را به خزانه بازگرداند و احتمالاً سال بعد هم بودجه کمتری به سازمان متبوعش تخصیص خواهد یافت. لذا اولین راهکار پیشنهادی برای جلوگیری از نوسانات بودجه آن است که بودجه متناسب با عملکرد طرح‌ها، پروژه‌ها و سازمان‌ها تخصیص یابد و اگر بودجه طرحی بنا به هر دلیلی در یک سال جذب نشد امکان استفاده از آن در سال آتی وجود داشته باشد. این راهکار در کشورهای مختلف (از جمله در ایالات متحده در دوران بازآفرینی دولت) به کار گرفته شده و تأثیر چشمگیری در عملکرد دولت و ثبات اقتصادی کشور داشته است.

۲- مشکل دومی که منجر به نوسانات بودجه در فصول مختلف سال می‌شود مربوط به نحوه تنظیم، تصویب، ابلاغ و تخصیص بودجه می‌شود. بودجه هر سال معمولاً در زمستان سال قبل به تصویب مجلس شورای اسلامی می‌رسد و تا مراحل اداری آن طی شود و به مرحله ابلاغ و بعد تخصیص بودجه برسد عملاً فصل بهار و بخشی از فصل تابستان به سر رسیده است. این مشکل به حدی است که بسیاری از سازمان‌ها در فصل بهار بر اساس بودجه تنخواه اداره می‌شوند لذا به طور طبیعی امکان تخصیص بودجه برای طرح‌های عمرانی و پروژه‌های پیمانکاری ندارند. از همین رو است که مشاهده می‌شود سهم غالب خرید خدمات دولتی در فصل زمستان رخ می‌دهد و از آن بدتر بخش عمده‌تری از بودجه‌های عمرانی در فصل زمستان تخصیص می‌یابد. لذا ضرورت دارد که فرآیند بودجه ریزی در کشور به نحوی اصلاح شود که بودجه هر سال به طور متوازن در طول سال تخصیص یابد.

۳- فعالان اقتصادی بر مبنای علایمی که از دولت دریافت می‌کنند اقدام به تعریف فعالیت و تشکیل بنگاه اقتصادی می‌کنند. وقتی که دولت سهم بیشتری از بودجه خود را به یکی از امور یا فصول بودجه تخصیص می‌دهد فعالان اقتصادی می‌فهمند که آن حوزه برای سیاستگذار اهمیت بیشتری پیدا کرده و با ورود به آن حوزه می‌توانند ضمن ارضای نیاز کشور به منفعت اقتصادی نیز دست یابند. اما پس از ورود به یک حوزه و تشکیل سازمان و تیم مرتبط با آن به دشواری می‌توانند فعالیت خود را تغییر دهند. حال اگر سیاستگذار ناگهان سهم بودجه‌ای آن فصل را کاهش دهند فعالان اقتصادی دچار تنگنا می‌شوند. برای مثال، دولت در امور اقتصادی در یک سال حدود ۱۴ درصد و در سال دیگر حدود ۳۲ درصد (از صد درصد) بودجه را تخصیص داده است. به طور طبیعی اولاً فعالان اقتصادی نمی‌توانند خود را با دولت و قبض و بسط بودجه‌اش منطبق کند و متضرر می‌شود

و ثانیاً به دلیل همین عدم انطباق، بودجه دولت قابلیت جذب در بهترین مورد استفاده را پیدا نمی‌کند و از بین می‌رود. لذا سیاستگذاران اقتصادی باید یک خط مشی بلند مدت اقتصادی برگزینند و دامنه مشخصی را برای نوسانات فصول مختلف بودجه لحاظ کنند تا از بی‌ثباتی محیط کسب و کار و اتلاف منابع کشور جلوگیری کنند.